

LASTEN PUHEEN JA KIELEN KEHITYKSEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Puheen ja kielen kehityksen seurantakaavakkeet ja harjoitukset
Päiväkoti Vilinä Oy:lle

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomi
Sosiaalipedagogisen varhais- ja
nuorisokasvatuksen ja perhetyön polku
Opinnäytetyö AMK
Kevät 2019
Eeva Arvaja
Katja Sipola

Tiivistelmä

Tekijä(t) Arvaja, Eeva Sipola, Katja	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 43, liitteet 14	Valmistumisaika Kevät 2019
Työn nimi Lasten puheen ja kielen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa Puheen ja kielen kehityksen seurantakaavakkeet ja harjoitukset Päiväkoti Vilinä Oy:lle		
Tutkinto Sosionomi, sosiaalipedagogisen varhais- ja nuorisokasvatuksen ja perhetyön polku		
Tiivistelmä <p>Päiväkoti Vilinä Oy:n lapsen Aarrekirja perustuu valtakunnalliseen Varhaiskasvatussuunnitelmaan (2018). Lapsen Aarrekirjan puheen ja kielen kehityksen osio tarvitsi päivitystä. Opinnäytetyön tavoitteena oli suunnitella lapsen puheen ja kielen kehityksen seurantakaavakkeet lapsen Aarrekirjaan päiväkodin eri ikäryhmille (0-3v, 3-5v, 5-6v). Kokosimme myös yhteen puheen ja kielen kehitystä tukevat harjoitukset Sakun Sana-Ralli kansioon. Opinnäytetyön tarkoituksena oli, että työn tuotos toimii varhaiskasvattajien apuvälineenä päiväkodin arjessa ja mahdollistaa työn suunnittelun ja kehittämisen. Seurantakaavakkeet yhtenäistävät päiväkodin eri yksiköiden toimintaa ja mahdollistavat lapsen puheen ja kielen kehityksen seurannan lapsen kasvaessa.</p> <p>Käytimme tuotteistamista toiminnallisen opinnäytetyön työmenetelmänä. Opinnäytetyön eri vaiheet kuvattiin tuotteistamisprosessin avulla. Tuotteistamisprosessin tuotoksena syntyi lapsen puheen ja kielen kehityksen seurantakaavakkeet sekä Sakun Sana-Ralli kansio. Työn teoriaosuudessa käsiteltiin lapsen puheen ja kielen kehityksen vaiheita sekä kehityksessä ilmeneviä poikkeavuuksia. Lisäksi työssä paneuduttiin varhaiskasvatuksen merkitykseen puheen ja kielen kehityksen tukemisessa sekä varhaiskasvattajien tekemien havaintojen tärkeyteen ja pedagogisen dokumentoinnin merkittävyyteen.</p> <p>Lapsen puheen ja kielen kehityksen seuranta varhaiskasvatuksessa mahdollistaa varhaisen tuen antamisen lapselle havainnoinnin ja pedagogisen dokumentoinnin avulla. Luomamme lapsen puheen ja kielen kehityksen seurantakaavakkeet sekä Sakun Sana-Ralli harjoitukset ovat selkeä kokonaisuus, joka on helppo ottaa käyttöön päiväkodin arkeen.</p>		
Asiasanat lapsen puheen ja kielen kehitys, varhaiskasvatus, puheen ja kielen kehityksen tukeminen, lapsen havainnointi, pedagoginen dokumentointi		

Abstract

Author(s) Arvaja, Eeva Sipola, Katja	Type of publication Bachelor's thesis	Published Spring 2019
	Number of pages 43 pages, 14 pages of appendices	
Title of publication Supporting children's speech and language development in early childhood education Forms and exercises to observe speech and language development in Day Care Vilinä Ltd		
Name of Degree Social pedagogy for early childhood and youth education and family work		
Abstract <p>The day care company Vilinä Ltd's Lapsen Aarrekirja (Child's Treasure Book) is based on the national Early Childhood Education and Care Act (2018). The part of the Treasure Book focusing on speech and language development needed an update. Our aim was to create forms to systematically observe and document speech and language development for the day care's different age groups (0-3 years, 3-5 years, 5-6 years). In addition, exercises related to speech and language development were all collected in one folder, Sakun Sana-Ralli (Saku's Word Rally). The aim of the thesis was to create a tool for the early childhood education and care professionals for their everyday work and enable a more structured way for planning and developing their work further. The forms allow a more uniform approach across the different day care centres. They also provide a clear framework for tracking the child's development in this area.</p> <p>The method chosen for the functional thesis was productisation. The different phases of the thesis were described through the productisation process. The products created out of this were the forms to follow speech and language development and the collection of all the exercises into Saku's Word Rally folder. The theoretical part of the work looked at the stages in child's speech and language development and the abnormalities related to it. In addition, the thesis examined the role of early childhood education in the development of speech and language as well as the importance of early childhood education and care professionals' observations and pedagogical documentation.</p> <p>A systematic observation and documentation of the child's speech and language development in early childhood education allows for early support when needed. The forms and the exercises created for Saku's Word Rally folder form a clear entity that is easily applicable in a day care centre's everyday work.</p>		
Keywords speech and language development, early childhood education, supporting speech and language development, child observation, pedagogical documentation		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	PÄIVÄKOTI VILINÄ OY	2
3	OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS.....	4
4	PUHEEN JA KIELEN KEHITYS VARHAISLAPSUUDESSA	5
4.1	Puheen ja kielen kehityksen vaiheet	5
4.2	Vuorovaikutuksen merkitys lapsen puheen ja kielen kehitykselle.....	10
4.3	Huolen herääminen lapsen puheen ja kielen kehityksen eri ikäkausina	11
5	PUHEEN JA KIELEN KEHITYKSEN POIKKEAVUUDET	14
5.1	Lapsen puheen ja kielen kehityksen viivästyminen	14
5.2	Puheen ääntämishäiriöt	15
5.3	Kielellinen erityisvaikeus	17
5.4	Muut puheen ja kielen kehityksen häiriöt	17
6	VARHAISKASVATUKSEN MERKITYS LAPSEN PUHEEN JA KIELEN KEHITYKSESSÄ	19
6.1	Varhaiskasvatuslaki ja varhaiskasvatussuunnitelma	19
6.2	Varhaiskasvatuksen pedagogiikka lapsen puheen ja kielen kehityksen tukena..	20
6.3	Päiväkodin arjessa toteutettava pedagoginen toiminta	21
6.4	Suun alueen motoriset harjoitukset varhaiskasvatuksessa	23
6.5	Lapsen puheen ja kielen kehityksen havainnointi varhaiskasvatuksessa	24
6.6	Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa	24
7	TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ PÄIVÄKOTI VILINÄ OY: LLE	27
7.1	Tuotteistaminen opinnäytetyön työmenetelmänä	27
7.2	Kehittämistarpeen tunnistaminen ja ideoimisvaihe.....	29
7.3	Luonnosteluvaihe	29
7.4	Kaavakkeiden ja harjoitusten kehittelyvaihe.....	30
7.5	Tarkistus- ja viimeistelyvaihe	32
8	YHTEENVETO	34
8.1	Arviointi ja kehittäminen	34
8.2	Eettisyys ja luotettavuus	35
	LÄHTEET	37
	LIITTEET	43

1 JOHDANTO

Tänä päivänä puhutaan yhä enemmän siitä, kuinka merkityksellistä lapsen varhainen tukeminen on lapsen myöhemmän kehityksen kannalta. Jos ongelmiin puututaan tarpeeksi varhain ja lapsi on saanut apua, sitä parempia tulokset ovat. Lapsen kielellisen kehityksen kannalta on merkittävää, että lapsi saa tukea ennen koulun alkua. (Lindgren 2014, 122; Wallace, Berkman, Watson, Coyne-Beasley, Wood, Cullen & Lohr 2015, 449.) Aikuiset luovat tavoitteellisella toiminnalla lapselle oppimisympäristön, jossa lapsen mielenkiinto suuntautuu vuorovaikutukseen ja puhumiseen (Varhaiskasvatussuunnitelma 2018 2018, 40 – 41).

Ihmisen kyky kommunikoida ja ilmaista itseään puheen kautta on jokaisen perusoikeus. Puhuminen on monimutkainen psykomotorinen kehontoiminto, johon monet elimistömme elimet osallistuvat. Kieli on ihmisen käyttämä väline, jota tarvitsemme uuden tiedon hankkimiseen ja omien ajatusten, tunteiden ja toiveiden jakamiseen. Jokaiselle ihmiselle on annettu luontainen kyky oppia puhumaan. (Vašíková & Žáková 2017, 70.) Kieli on lapselle sekä oppimisen kohde että väline. Kielen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 2018, 41.)

Jokaiselle varhaiskasvatuksessa olevalle lapselle laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, johon kirjataan pedagogisen toiminnan tavoitteet, kuvataan lapsen osaaminen, vahvuudet ja yksilölliset tarpeet. Suunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen ja oppimisen tuki ja tuen toteuttaminen. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien sekä kielellisten identiteettien kehittymistä. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 2018, 10 & 40.)

Toteutimme Päiväkoti Vilinä Oy:lle toiminnallisen opinnäytetyön. Opinnäytetyön tavoitteena oli laatia puheen ja kielen kehityksen seurantakaavakkeet päiväkodin käyttöön. Seurantakaavakkeet tulevat osaksi lapsen Aarrekirjaa, joka on Päiväkoti Vilinä Oy:n oma varhaiskasvatussuunnitelma. Aarrekirjaan dokumentoidaan lapsen kasvua, kehitystä ja tuen tarpeita. Lisäksi kokosimme varhaiskasvattajien käyttöön Sakun Sana-Ralli kansion, johon on koottu erilaisia puheen ja kielen kehityksen tukemiseen tarkoitettuja harjoituksia.

2 PÄIVÄKOTI VILINÄ OY

Päiväkoti Vilinä Oy on yksityinen päiväkoti, joka tarjoaa varhaiskasvatuspalveluita Hollolassa ja Lahdessa sekä iltapäiväkerhotoimintaa Lahdessa. Ensimmäisen päiväkodin yrittäjät perustivat 2009 Hollolaan. Tämän jälkeen toiminta on laajentunut viiteen päiväkotiin, joita ovat Hulina, Vilinä ja Pulina Hollolassa sekä Lahdessa Tarina ja Helinä. Helinässä toimii esikoulu ja iltapäiväkerho. Kaikkia päiväkotia kutsutaan yhteisnimellä Vilinän talot. Päiväkotien toiminta-ajatuksen perustana ovat luovuus, kodikkuus, innostus liikkumiseen ja tutkimiseen. Oppimisen ilo on lasten oikeus, ja se on Vilinän Talojen perusajatus niiden toiminnassaan. Aikuisten tehtävänä on mahdollistaa lasten kasvu ja kehitys turvallisessa ympäristössä. (Vilinän talot 2018a.) Vilinän taloissa työskentelee yhteensä 23 työntekijää, joista seitsemän on lastentarhanopettajia, 10 lastenhoitajia ja viisi avustajia.

Vilinän talojen toiminta perustuu valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan (2018). Lapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma, jota kutsutaan lapsen Aarrekirjaksi. Aarrekirjaan kirjataan lasta koskevat tärkeät tiedot ja lapsen Supervoimat. Supervoimat kuvaavat lapsen fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia taitoja. Aarrekirjaan kirjataan myös oppimisen haasteet ja lapsen tarvitsema tuki. Vilinän taloissa tehdään yhteistyötä vanhempien kanssa lapsen parhaaksi, sillä varhainen puheeksi ottaminen sekä oikea-aikaisen avun tarjoaminen tukevat lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Vilinän talojen varhaiskasvattajat dokumentoivat hoitopäivää aktiivisesti myös kuvin ja videoin. (Vilinän talot 2018b.) Vilinän taloissa toimivat lasten ryhmät on jaoteltu päiväkodeissa 1-3 vuotiaisiin Sipisiin, 3-5 vuotiaisiin Viskareihin ja 5-6 vuotiaisiin Eskareihin.

Kuva 1. Saku Sammakko (Päiväkoti Vilinä Oy)

Aarrekirjan sivuilla seikkailee Saku Sammakon hahmo (kuva 1). Saku näkyy kaikessa yrityksen viestinnässä ja toiminnassa. Saku on päiväkotien yhteinen positiivisen viestinnän

ja draamallisen opetuksen väline. Saku on mukana lasten arjessa ja on mestari tekemään oppimisesta seikkailun. Toimeksiantaja toivoi, että käytämme Sakun hahmoa puheen ja kielen kehityksen seurantaavakkeissa ja harjoituksissa elävöittämään niiden visuaalista ilmettä. Varhaiskasvattaja voi ottaa Saku Sammakko - pehmolelun mukaan myös harjoitusten tekoon, sillä Päiväkoti Vilinä Oy:ssä on huomattu, että Sakun esimerkki innostaa lapsia oppimaan uusia asioita.

3 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS

Opinnäytetyön tavoitteena on luoda Päiväkoti Vilinä Oy:lle käyttäjälähtöiset lapsen puheen ja kielen kehityksen havainnointiin ja arviointiin tarkoitetut seuranta- ja tukemiskaavakkeet päiväkodin eri ikäryhmille (0-3v, 3-5v, 5-6v). Kokosimme myös yhteen suun motorisia puheen ja kielen kehitystä tukevia harjoituksia Sakun Sana-Ralli - kansioon.

Päiväkoti Vilinä Oy:n lapsen Aarrekirjan puheen ja kielen kehityksen osio tarvitsi päivittämistä, ja varhaiskasvattajat kokivat, että he tarvitsivat helppokäyttöisen työvälineen lapsen puheen ja kielen kehityksen tukemiseen. Opinnäytetyön tarkoituksena on, että päiväkodin varhaiskasvattajat tekevät lasten kanssa Sakun Sana-Ralli - kansioon koottuja puheen ja kielen kehitystä tukevia harjoituksia. Harjoitusten kautta saadut havainnot varhaiskasvattaja dokumentoi puheen ja kielen kehityksen seuranta- ja tukemiskaavakkeisiin. Havainnointi ja pedagoginen dokumentointi mahdollistavat varhaisen tuen järjestämisen lapselle huolen herättyä. Sakun Sana-Ralli kansioon on koottu tiivis lapsen puheen ja kielen kehitystä koskeva teoriaosuus, jota varhaiskasvattaja voi käyttää havaintojensa tukena.

Koivusen ja Lehtisen (2005, 189) mukaan lapsen kielen kehityksen havainnointi ja seuraminen edistävät kielellisten ongelmien tunnistamista. Puheen ja kielen kehityksen vaikeudet ovat yleisin alue, jolla lapset tarvitsevat tukea. Myös Viholainen (2006, 39) kertoo, että puheen ja kielen kehityksen seurantaan tarkoitettu havainnointikaavake tuo vanhemmille näkyväksi lapsen yksilölliset tarpeet, oppimisen ja kehittymisen. Tuen tarpeen tunnistamiseksi tarvitaan väline kehityksen seurantaan varten. Varhaiskasvatussuunnitelmassa (2018, 34) todetaan, että luottamuksellinen ja avoin suhde vanhempien kanssa sekä molempien havainnot lapsesta mahdollistavat lapsen turvallisen ja tasapainoisen kehityksen.

4 PUHEEN JA KIELEN KEHITYS VARHAISLAPSUUDESSA

4.1 Puheen ja kielen kehityksen vaiheet

Puhe ja kieli kietoutuvat yhteen toistensa kanssa ja rajanveto niiden välille on mahdotonta. Puhe ja kieli eivät tarkoita samaa asiaa, sillä kieli on monimutkainen aivoissa tapahtuva prosessi, ja puhe on puhe-elinten (kuva 2, sivu 16) kautta ilmenevä kielen muoto. Puhekyky perustuu sanalliseen viestintään, ja ilman puhekykyä meillä ei ole kieltä. Puhuminen koostuu useista osa-alueista (kuvio 1) ja ihmisellä on kyky luoda fyysisestä olosuhteesta sisäinen malli, jonka varassa ajattelemme ja toimimme. Puhe toimii kielellisenä koodina ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, ja kieli pitää sisällään kielioopin ja sanaston, jota käytämme puhuessamme. Usein kieli mielletään kirjoitetuksi tekstiksi ja puhe viestinnän välineeksi, mutta kieli käsitteenä sisältää puheen ja kirjoituksen. (Livonen 2009, 39 – 40; Dufva & Nikula 2010.)

Kuvio 1. Puhumisen osa-alueet (mukaillen Hakamo 2011, 22)

Lapsi oppii puhumaan äänneitä kuuntelemalla, katselemalla ja matkimalla. Matkimisen kautta lapsi oppii tuntemaan omat puheliikkeet. Puheen ja kielen oppiminen on osa lapsen kokonaiskehitystä, eli motorista, sensorista ja kognitiivista kehitystä. Kieli toimii vuorovaikutuksen, ajattelun, ymmärtämisen ja oppimisen välineenä. Puheen äänneiden

tuottaminen ja äänteellinen kehitys tapahtuvat yhdessä. Tähän fonologiseen kehitykseen kuuluvat vokaalien ja konsonanttien oppiminen sekä äänneoppiin liittyvien yksiköiden ja sääntöjen omaksuminen. Puhuminen vaatii hengityksen säätämistä, äänen tuottamista ja artikulointia, sekä muistia. Lapsen puhetaidot voidaan suhteuttaa lapsen ikään ja arvioida näin hänen kehitystään. (Hakamo 2011, 23 & 26; Nurmilaakso & Välimäki 2011, 31 - 32.)

Kielen kehittyminen liittyy kiinteästi lapsen kaikkeen kehitykseen: älykkyyteen, ajatteluun, muistiin, havaitsemiseen ja puheen kehittymiseen. Kielellinen tietoisuus jaetaan fonologiseen, morfologiseen, syntaktiseen ja semanttis-pragmaattiseen tietoisuuteen. Lapsen kielellisellä tietoisuudella on merkitystä lukemisen oppimiselle. (Nurmilaakso 2011, 32.)

- Fonologisessa tietoisuudessa lapsi tiedostaa äänteet. Lapselle kehitty ääntämisen ja kirjainten välinen yhteys, kirjaimia ääntämällä muodostuu tavuja ja tavuista sanoja.
- Morfologisessa tietoisuudessa lapsi oppii kielen sanaston ja ymmärtää sanojen muodot. Lapsen tarve tulla ymmärretyksi on voimakas, ja lapsi on kiinnostunut kielestä. Morfologinen tietoisuus vaikuttaa myös luetun ymmärtämiseen.
- Syntaktisessa tietoisuudessa lapsi oppii kielen sanajärjestyksen ja kielioppijärjestelmän. Syntaktinen tietoisuus lisääntyy lapsen kehityksen mukana. Puheen melodian ja äännepainotuksen merkitys puhutussa kielessä vahvistuu viisi-kuusi vuotiaalla lapsella.
- Semanttis-pragmaattinen tietoisuudessa lapsi ymmärtää sanojen sisällön ja merkityksen. Lapsi tietää, kuinka kieltä käytetään ja vuorovaikutus on vaivatonta.

(Lerikkanen 2006, 30 – 33; Nurmilaakso 2011, 34 - 35.)

Esikielellinen puheen ja kielen kehityksen vaihe

Lapsen kielen kehitys alkaa kuulohavaintojen kautta jo kohdussa, ja lapsen vuorovaikutus ja kommunikaation kehitys jatkuvat heti lapsen syntymän jälkeen. Vauva pyrkii luonnollisesti osallistumaan vuorovaikutukseen ja luomaan pohjaa myöhemmässä vaiheessa ilmaantuville taidoille ja puhutun kielen omaksumiselle. Lapsen esikielellinen vaihe loppuu noin kahden vuoden iässä, jolloin lapsi alkaa käyttää kieltä pääasiallisena kommunikaation muotona. Oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksen kautta, jossa lapsi voi tarkastella ympäristön reaktioita omaa toimintaansa kohtaan. (Paavola 2011, 43 - 45; Kunnari & Paavola 2012, 57.)

Vanhemmat antavat merkityksen vuorovaikutukselle ja vahvistavat vauvan puhetta. Vauva kiljahtelee ja äänтелеe, ääntämisestä alkaa erottumaan tavorakenteita ja katatonista

jokeltelua puolen vuoden iässä. Hyvä ja turvallinen vuorovaikutus tukee lapsen kielellistä vuorovaikutusta ja kannustaa lasta vaikuttamaan ympäristöönsä. Samalla turvallisuuden tunne auttaa hyvän itsetunnon muodostumisessa ja luo pohjaa tasapainoiseen tunne-elämään. (Hakamo 2011, 13.)

Lapsen kielen kehitys etenee äänteiden oppimisesta varhaiseen sanastoon ja lauserakenteiden muodostumiseen (kuvio 2). Lapsi oppii vähitellen lauserakenteet ja sanojen taivutukset. Kielen kehityksen kautta lapsi oppii myös narratiivisia, eli tarinan kerronnallisia taitoja. (Kaure & Rauhala-Vahervaara 2018, 4.) Kielen oppiminen on lapsen aivotoiminnan kehittymisen sekä lapsen ja hänen ympäristönsä vuorovaikutuksen tulosta (Niemi 2012, 23). Jokainen terve lapsi kehittyy oman aikataulun mukaisesti ja alkaa puhumaan omasta äidinkielestä riippumatta. Lapsi omaksuu oman äidinkielenensä kuulon avulla, ja puhetta hän oppii tuottamaan fyysisen toiminnan kautta. (Aaltonen 2009, 10 & 15; Vainio 2009, 90 - 91.)

Kuvio 2. Lapsen puheen ja kielen kehityksen vaiheet (mukaillen Hakamo 2011, 26 – 27; Knuutila 2019)

1-vuotias

Yksivuotias lapsi ilmaisee itseään äännelemällä ja jokeltelemalla. Kiinnostus sanoja kohtaan herää vähitellen. Aikuinen voi vahvistaa lapsen puheen ja kielen kehitystä toistamalla sanoja ja vahvistamalla lapsen havaintoja. Tunteiden sanoittaminen antaa lapselle mallin, ja vähitellen lapsi oppii myös tunnistamaan omia tuntemuksiaan. (Hakamo 2011, 14; Savinainen-Makkonen & Kunnari 2009, 114.) Yksivuotiaana lapsi ymmärtää enemmän puhetta kuin osaa sitä itse tuottaa. Häneltä onnistuukin lyhyiden toimintaohjeiden ja kehotusten noudattaminen. Tuottava puhe kasvaa nopeasti noin 1,5 vuoden iässä, ja lapsen sanavarasto kasvaa noin 30-50 sanaa päivässä. (Koivunen & Lehtinen 2005, 153 - 154; Siiskonen, Aro & Lyytinen 2014, 131.)

2-vuotias

Kahden vuoden iässä lapsi alkaa yhdistämään ja taivuttamaan sanoja. Lapsen puhe on sidoksissa ympärillä tapahtuviin asioihin, ja lapsi ymmärtääkin edelleen enemmän puhetta kuin osaa itse sitä tuottaa. (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2009, 114; Hakamo 2011, 14.) Puheen kehitys vaihtelee yksilöllisesti tällä ikäkaudella. Kaksivuotiailla lapsilla voi olla isoja eroja sanojen hallinnassa ja käytössä. Lapsi oppii noin kymmenen sanaa päivässä ja käyttää puheessaan substantiiveja ja verbejä, mutta sanojen taivutus on vielä puutteellista. (Koivunen & Lehtinen 2005, 155.) Vähitellen puheeseen ilmaantuu kuvailevia sanoja ja lauseet pitenevät. Osa kaksivuotiasta ei vielä puhu, mutta he voivat silti saada ikätoverinsa kiinni muutamassa kuukaudessa. (Hakamo 2011, 14.)

3-vuotias

Kolmevuotiaana lapsen puhe on ymmärrettävää, ja lapsi hallitsee vokaalien lausumisen. Lasta kiinnostavat lorut ja sanaleikit. Tarinat, joissa on toistoa, ovat lapselle mieluisia. Lapsen muisti kehittyy ja lapsi alkaa muistaa tapahtuneita asioita. Hän osaa kuvailla ja taivuttaa sanoja, mutta äänneiden ääntäminen voi olla vielä puutteellista. (Hakamo 2011, 14 - 15; Koivunen & Lehtinen 2005, 155.) Kolmevuotias hallitsee keskustelun taidon ja lapsen tuottamien tarinoiden pituus vaihtelee kuuntelijan iän, tuttuuden ja kannustavuuden mukaan. Lapsen kerronta on vielä tässä vaiheessa sisällöllisesti epätäydellistä, mutta omien sanojen käyttö vähenee ja sanojen taivuttaminen alkaa sujumaan. (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2009, 118.)

4-vuotias

Nelivuotias lapsi on kiinnostunut ympäristöstään ja kyselee paljon. Lapsi osaa keskustella ja kertoa tarinoita sekä osaa ilmaista sanallisesti omia tunteitaan ja ajatuksiaan. (Hakamo 2011, 15.) Neljävuotias lapsi osaa vokaalit, mutta konsonanttien hallinta voi olla vielä

puutteellista. Lapsen puheessa on käskyjä, kielloja ja kysymyslauseita, ja lapsi käyttää puheessaan jo eri aikamuotoja. Lapsi käyttää oikein lauseiden pääjäseniä substantiivia, predikaattia ja objektia. Hän ymmärtää toisten ihmisten puhetta ja kertoo omista havainnoistaan sekä oppii lisää yksittäisten sanojen merkityksestä. (Siiskonen ym. 2014, 120.)

5-6-vuotias

Esikouluiässä lapsi kiinnostuu kirjaimista, ja tietoisuus äänneistä kasvaa. Keskittymiskyky tarinoiden kuuntelemiseen on hyvä, ja hän kuuntelee niitä mielellään. Lapsi alkaa tunnistamaan kirjaimia ja numeroita ja osaa erotella sanoista kirjaimia ja tavuja. Puhe on selkeää, mutta r -, s -, ja l - ääntämisvirheet ovat vielä yleisiä. (Hakamo 2011, 15 & 27.) Lapsi vertailee ja luokittelee asioita, ymmärtää ja osaa käyttää muun muassa käsitteitä: takana, edessä ja nopeasti. Erilaisten kielikuvien hallinta on vielä kuitenkin puutteellista, joten lapselle tulee puhua selkeitä ja yksinkertaisia ilmaisuja käyttäen. (Koivunen & Lehtinen 2005, 156.) Joka ikävaiheessa tapahtuva lapsen puheen ja kielen kehitys tarvitsee tuekseen lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta (Hakamo 2011, 12).

4.2 Vuorovaikutuksen merkitys lapsen puheen ja kielen kehitykselle

Kielen kehitys ja käyttö pohjautuvat ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Lapsen kieli alkaa kehittyä silloin, kun lapsen koko olemukseen reagoidaan herkästi. Jaetun huomion kohteen äärellä juteltaessa täydentyvät lapsen kielelliset taidot monipuolisemmaksi ja täsmällisemmäksi symboliseksi kieleksi. (Niemi 2012, 26; Ström 2014, 15.) Kielitaito on avain monipuoliseen, sosiaaliseen kanssakäymiseen muiden ihmisten kanssa (Niemi 2012, 26). Ihmiset ovat keskenään vuorovaikutuksessa, ja haluammekin tulla ymmärretyksi toistemme seurassa. Vuorovaikutus ei aina ole tietoista toimintaa, mutta lapsen kasvaessa ja kehittyessä, kehittyvät myös vuorovaikutuksen taidot. Kielen omaksumisen kautta lapsi rakentaa omaa persoonaansa, ja vuorovaikutuksen kautta hän pääsee vaikuttamaan ympäröivään maailmaan. Kielen avulla lapsi alkaa jäsentää tietoa ja rakentaa omaa todellisuuttaan. Lapsen vaikeudet kielen tuottamisessa tai ymmärtämisessä tulevat esiin arkipäiväisissä kommunikaatiotilanteissa. Arjen keskeisessä asemassa toimivilla ihmisillä, kuten varhaiskasvattajilla on merkittävä rooli lapsen tukemisessa. (Loukusa, Paavola & Leiwo 2011, 14 - 15 & 19.)

Lapsen puheen tuottamisen vaikeudet voivat olla yhteydessä hänen käyttäytymisen säätelyyn, ja sitä kautta sosiaaliseen vuorovaikutukseen, josta taas voi aiheutua ongelmia hänen kaverisuhteisiin. Kieli on myös ajatusten ja tunteiden viestinnän väline, jonka avulla lapsi jäsentää havaintomaailmaa, tutustuu ympäristöönsä ja saa käyttöönsä uutta tietoa. (Alijoki 2011, 78.) Kielellisillä valmiuksilla on suuri merkitys tunnetilojen ja kokemusten

sanoittajana ja kuvaajana. Kavanterän (2018, 52) tutkimuksessa etsittiin vastausta siihen, voidaanko sosioemotionaalisilla vaikeuksilla nähdä olevan yhteyttä puheen ja kielen vaikeuksiin. Korrelaatioiden voimakkuuksien perusteella tämä oli todettavissa.

Myös Laakso (2011, 98) painottaa vuorovaikutuksen tärkeyttä lapsen puheen oppimisessa. Aikuisella tulee olla aikaa kuulla lasta, ja ottaa lapsen mielenkiinnon kohteet huomioon. Aikuiselta vaaditaan mukautumiskykyä, ja halua tarjota lapselle mielenkiintoisia aiheita, joista puhua ja keskustella. Päivittäisten toimintojen kautta lapsi omaksuu kielellisen perusrakenteen ja kielelliset käytänteet yksinkertaisesta monimutkaisiin. Näiden toimintojen kautta saadut havainnot lapsen puheen ja kielen kehityksestä mahdollisista poikkeavuuksista tulee tiedostaa, ja huolen herätessä varhaiskasvattajan tulee toimia lapsen edun mukaisesti.

4.3 Huolen herääminen lapsen puheen ja kielen kehityksen eri ikäkausina

Varhaiskasvattajan huolen herääminen lapsen puheen ja kielen kehityksestä (kuvio 3) syntyy lapsesta tehtyjen havaintojen kautta. Näitä havaintoja varhaiskasvattaja peilaa omaan osaamiseen, tietoihin, taitoihin ja kokemukseen, sekä velvollisuuteen tukea lapsen kehitystä. Tunteiden laatu ja voimakkuus määrittelee huolen asteen, ja huolen kirjaaminen ylös tuo näkyväksi lapsen tilanteen. Vanhempien on helpompi muodostaa käsitys siitä, mistä ollaan huolissaan, jos heille kerrotaan konkreettisia havaintoja lapsesta. Konkreettisiin asioihin on helpompi löytää myös tukitoimia (kuvio 3), jolloin vanhempien on helpompi sitoutua lapsen auttamiseen. (Erikson & Arnkil 2012, 23.)

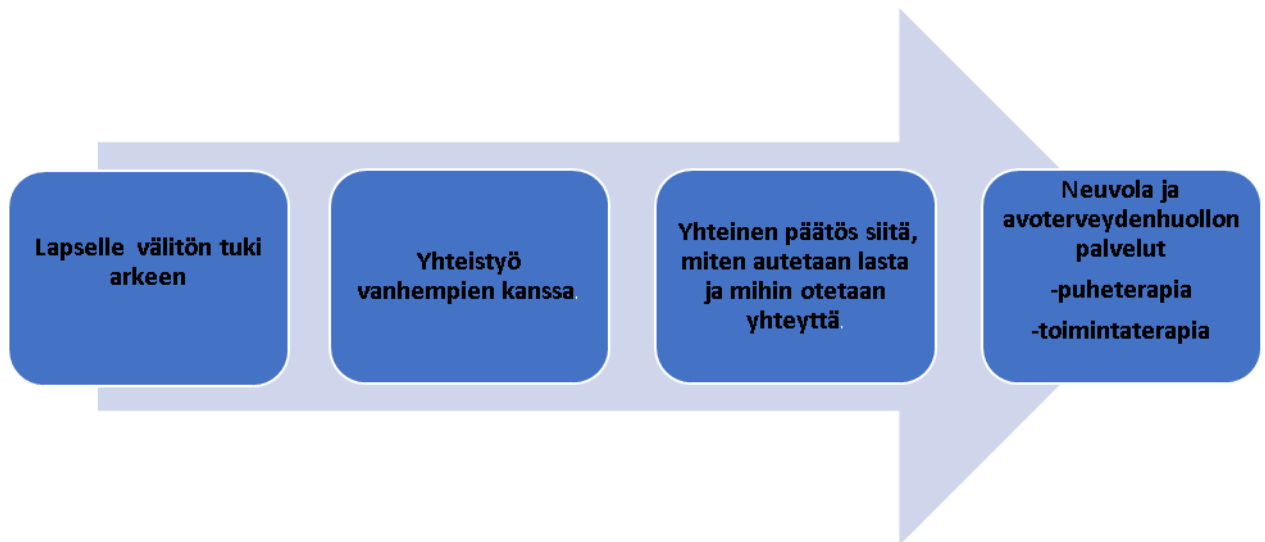
Varhaiskasvatuksessa tulee tunnistaa lapsen tuen tarve, ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea lapselle tarpeen ilmettyä, tarvittaessa myös monialaisessa yhteistyössä. Riittävän aikaisella ja oikein kohdennetulla tuella on mahdollista edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla voidaan ehkäistä lapsen ongelmien syntymistä, kasvamista ja monimuotoistumista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 2018, 54.)

Vanhemmat ovat lapsensa kehityksen parhaita asiantuntijoita, sillä heillä on eniten havaintoja lapsesta erilaisissa tilanteissa. Vanhempien kanssa tehtävällä yhteistyöllä saadaan kattava kuva lapsen kokonaiskehityksestä, ja yhdessä voidaan pohtia, miten lasta voidaan auttaa varhaiskasvatuksessa ja kotona (kuvio 4). Jaettu tieto auttaa myös vanhempiä havainnoimaan lapsen kehitystä, ja sitoutumaan lapsen kuntoutusprosessiin. (Siiskonen ym. 2014, 122.) Päiväkodin ja vanhempien osuus puheen kuntoutuksessa on merkittävä. Kaikkien aikuisten, jotka työskentelevät lapsen kanssa on tiedettävä sekä pitkän aikavälin tavoitteet että lähitavoitteet. Myös keinot, joilla tavoitteisiin pyritään, on oltava kaikkien aikuisten tiedossa. Tiivis yhteistyö puheterapeutin, päiväkodin ja

vanhempien välillä on tarpeen, sillä kuntoutuksen vaikuttavuus tehostuu, kun kaikilla on yhtenäinen käsitys lapsesta. (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2012a, 293 & 297.)

Kuvio 3. Huolihavainnot lapsen puheen ja kielen kehitysvaiheista (mukaillen Siiskonen ym. 2014, 131)

Kuvio 4. Yhteistyö vanhempien kanssa huolen herätessä (mukaillen Siiskonen, Aro & Lyytinen 2014,131)

5 PUHEEN JA KIELEN KEHITYKSEN POIKKEAVUUDET

5.1 Lapsen puheen ja kielen kehityksen viivästyminen

Suomessa puheen ja kielen kehityksen poikkeavuuksista kärsii 3-7% lapsista. Puheessa ja kielessä ilmeneviä poikkeavuuksia voivat olla esimerkiksi viivästynyt puheen ja kielen kehitys, äännehäiriöt, kielellinen erityisvaikeus, änkytys, sekä mutismi eli valikoiva puhumattomuus. Puheen ja kielen kehityksen häiriöt perustuvat niiden hermoratojen poikkeavuuteen, jotka säätelevät puheen ja kielen tuottamista. (Duodecim 2018.)

Puheen tai kielen viivästyminen tarkoittaa sitä, että lapsi kehittää puhetta tai kieltä oikeassa järjestyksessä, mutta odotettua hitaammin. Puheen tai kielen kehitykseen liittyvä häiriö viittaa siihen, että lapsen puheen tai kielen oppiminen on laadullisesti erilaista kuin keskimäärin. (Wallace ym. 2015, 449.) Viivästynyttä kielen kehitystä voidaan arvioida neuvolassa ja päiväkodissa (Cognimed 2018). Puheen ja kielen kehityksen viivästyminen on lievä häiriö. Käsiteltäessä puheen kehityksen viivästyminen, kiinnitetään erityistä huomiota usein lapsiin, joiden lähisuvussa on havaittu esimerkiksi lukiongelmia, tai kielellisen kehityksen viivästyminen (Asikainen & Hannus 2018).

Lapsi alkaa yleensä ennemmin tai myöhemmin puhua, vaikka lapsen puheen viivästyminen taustalla olisi toimintakykyä, ja arjen toimintoihin osallistumista suurestikin haittaava ongelma. Voidaan siis todeta, että puheen kehityksen viivästyminen on taipumus korjaantua. Puhuminen ja kielellinen toimintakyky eivät kuitenkaan ole käsitteinä toistensa synonyymejä. Kielellinen toimintakyky tarkoittaa sitä, kuinka lapsi ymmärtää annettuja ohjeita, ja osaa toimia niiden mukaisesti sekä kuinka lapsi osaa käyttää kieltä omien tarpeiden ilmaisemiseen. (Asikainen & Hannus 2018.) Puhuminen taas mielletään motoriseksi tapahtumaksi, josta syntyy ääni-ilmiö. Käytämme puhetta ajatteluun, itsemme ilmaisemiseen, ja sosiaalisen toiminnan välineenä vuorovaikutuksessa muiden ihmisten parissa. (Hakamo 2011, 22.) Lapsen puhe voi kuulostaa normaalilta, vaikka kielellinen toimintakyky, kielellisen symbolijärjestelmän hallinta, tai kognitiiviset taidot olisivat ikään nähden todella heikkoja, sillä puheen lisääntyminen ja selkiytyminen ei aina tarkoita sitä, että kielellinen toimintakyky olisi lapsen iän kehityksen mukaista. (Asikainen & Hannus 2018.)

Puheen ja kielen kehittyminen on yksilöllistä, ja puheen viivästyminen on yleisempää pojilla kuin tytöillä. Poikien puheen ja kielen tuottaminen ovat usein noin puoli vuotta jäljessä tyttöjä. Lievien puheen ja kielen tuottamisen häiriöiden syy jää usein tuntemattomaksi. (Duodecim 2018.) Viivästynyt puheen kehitys näkyy kolmivuotiaalla lapsella siten, ettei hän kykene tuottamaan kolmea sanaa pidempiä lauseita. Vieraiden ihmisten on vaikea

ymmärtää lapsen puhetta, mutta on tavallista, että lapsen lähi-ihmiset ymmärtävät kuitenkin mitä lapsi tarkoittaa. (Salonsaari, Haaksilahti, Laatikainen, Rainio & Aunola 2012, 73.)

Lapsi, jonka puheen kehitys on viivästynyt, tarvitsee enemmän kahdenkeskistä vuorovaikutusta, jossa aikuinen tukee ja auttaa lasta selviytymään lähikehityksen vyöhykkeellä, juuri kielellisiä taitoja vaativissa tehtävissä. Käytännössä tämä tarkoittaa erilaisia leikkilanteita, kuvien katselua ja ääneen lukemista, laulamista ja loruilua. Aikuinen auttaa lasta tulemaan ymmärretyksi. (Launonen 2007, 52.)

5.2 Puheen ääntämishäiriöt

Puhuttaessa ääntämishäiriöstä eli fonologisesta häiriöistä, lapsella on vaikeuksia sopivien äänteiden käytössä, äänteiden tuottamisessa tai käyttötavassa. Lapsi voi myös korvata äänteen toisella, esimerkiksi t:n käyttö k:n asemesta, tai jättää äänteitä, kuten loppukonsonantteja pois puheesta. Äänteiden tuottamiseen tarvitaan useiden ääntöelimien (kuva 2) yhtenäistä motorista toimintaa ja hallintaa. (Ström, 2014, 16; Dahlgren 2016, 3; Huttunen & Jalanko 2018.) Lapsella voi olla ääntämisen ongelmia puheessa, jotka voivat olla artikulaatioon tai äännejärjestelmään liittyviä. Suomen kielessä haastavia kirjaimia ovat r ja s. Lievät äännevirheet puheessa eivät kuitenkaan vaikeuta puheen ymmärtämistä niin, että kommunikointiin syntyisi merkittäviä ongelmia. (Dahlgren 2016, 4.)

Motoriikalla ja motorisella kehityksellä on yhteys lapsen puheen ja kielen oppimiseen. Puheen tuottamisen vaikeudet ovat hienomotorisia vaikeuksia. Puheen ja kielen kehityksen taustalla on esikielellinen vuorovaikutus, jossa motorisesti tuotetuilla eleillä ja ääntämisellä on merkitystä lapselle. Kielen ja motorisen kehityksen vaikeudet ilmenevätkin usein yhdessä. (Viholainen & Ahonen 2014, 247 & 252.) Lievällä äännevirheellä ei ole isoa merkitystä lapsen puheen ja kielen kehittymiselle, mutta jos äännevirheitä on paljon ja niiden ääntäminen ei ole vakiintunut, voi taustalla olla laajempi kielellinen erityisvaikeus (Launonen 2007, 51).

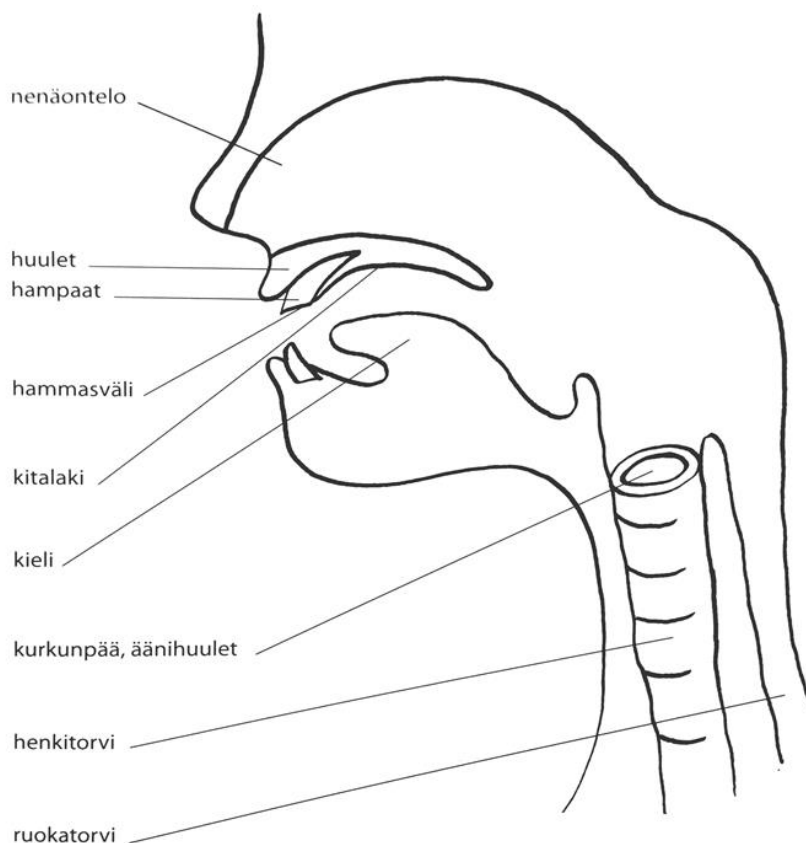
Useilla lapsilla on vielä äännevirheitä kouluikää lähestyessä. Yleisimmät äännevirheet ovat r ja s kirjaimien ääntämisessä. Viisi - kuusi vuotiaana äännevirheen korjaaminen on mahdollista, ja lapsi pystyy oppimaan nopeasti uuden motorisen liikeradan harjoittelemalla. Harjoittelun kautta liikemallit vakiintuvat, ja muuttuvat vähitellen automaattiseksi toiminnoksi. (Launonen 2007, 51.)

Ääntämisongelmia aiheuttavat

- ääntöelinten rakenteen virheellisyys (huulet, kieli, suulaki ja kurkunpää)
- häiriintynyt ja jäykkä ääntöelinten yhteistoiminta
- sanojen taivuttamisen haasteet
- lauseiden muodostamisen haasteet.

(Hakamo 2011, 17 - 18.)

Ääntäminen syntyy, kun keuhkoista lähtevä ilma saa äänihuulet värähtelemään. Äänen sujuvuuteen vaikuttaa hengitystekniikka. Jokaisella ihmisellä on oma äänen sointi, joka muodostuu siitä, miten ilman kiertää nenän onteloissa (kuva 2). Puheen selkeyteen vaikuttaa taas se seikka, kuinka huulia ja leukoja käytetään äänen tuottamiseen. Äänenkäytön perustana toimii oikeanlainen äänielinten käyttö, ja äänenkäyttöä voidaankin harjoitella erilaisten ääntämistehtävien avulla. (Hakamo 2011, 28.)

Kuva 2. Ääntöelimet (Hakamo 2011, 29)

Lapsella voi olla motorista kömpelyyttä, kielellisen kehityksen ja hahmottamisen haasteita, jotka voivat ilmetä jo hyvin varhain lapsuudessa. Lapsella voi ilmetä äänteiden tunnistamisen ja tuottamisen haasteita tai hän ei ymmärrä sana sisältöjä, ja sanojen tarkoitusta. Näillä ongelmilla on suora yhteys lukemisen oppimisen vaikeuteen. Audivisuaalisen hahmottamisen, eli nähdyn ja kuullun ymmärtämisen yhdistämisen vaikeudet liittyvät myös kielen kehitykseen. (Koivunen & Lehtinen 2005, 187-188.) Motoristen taitojen puutteet tulevat esiin arkisten toimintojen suorittamisen vaikeutena ja kömpelyytenä (Viholainen & Ahonen 2014, 252).

5.3 Kielellinen erityisvaikeus

Lapsen kielellisessä erityisvaikeudessa (SLI) on kyseessä pysyvä ja laaja-alainen lapsen toimintakykyä, osallistumista ja vuorovaikutusta häiritsevä ongelma. Yleistä kielellisessä erityisvaikeudessa on viivästynyt tai poikkeava puheen ja kielen kehitys. Tämä ilmenee joko kielellisten ilmausten tuottamisessa tai ymmärtämisessä, tai molemmissa. (Heikkinen, Ukkola, Leppänen & Kunnari 2016, 45; Duodecim 2018.) Kielellisen erityisvaikeuden vaikeusaste vaihtelee lievästä vaikeaan. Samantasoiset kielelliset erityisvaikeudet voivat haitata lapsia eri tavoin erilaisissa arjen tilanteissa. Lapsella voi olla haasteita ymmärtää miten toimitaan tietyissä tilanteissa. Tämä saattaa johtaa siihen, että niillä lapsilla ja nuorilla, joilla on kielellisiä ongelmia, ilmenee usein myös tarkkaamattomuutta tai ylivilkkautta. Kielellinen erityisvaikeus saattaa haitata sosiaalisten taitojen kehittymistä, ja tunteiden ilmaisua. Noin seitsemällä prosentilla suomalaisista lapsista on kielellinen erityisvaikeus. Kielellinen erityisvaikeus on yleisempää pojilla kuin tytöillä. (Salonsaari ym. 2012, 75; Aivoliitto 2019; Käypä hoito 2019.)

Kielellinen erityisvaikeus voi ilmetä ainoastaan puhumisen äännejärjestelmässä, tai laajemmin muillakin kielen osa-alueilla. Näin on yleensä varsinkin silloin, kun lapsella on vaikeutta useassa äänneessä. Puheterapeuttia on syytä konsultoida äännevirheistä, sillä äännevirheet saattavat olla osa vaikeampaa kielellistä ongelmaa. (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2012a, 171.) Kaikkia kielellistä erityisvaikeutta aiheuttavia taustamekanismeja ei ole vielä tunnistettu, mutta erityisvaikeuden arvellaan johtuvan aivojen toimintahäiriöstä. Aivojen toimintahäiriö johtuu useimmiten perinnöllisten tekijöiden ja ympäristön yhteisvaikutuksesta. (Käypä hoito 2019.)

5.4 Muut puheen ja kielen kehityksen häiriöt

Lapsella voi esiintyä myös ohimeneviä puheen ja kielen kehityksen häiriöitä, jotka kuitenkin ajan mittaan korjaantuvat. On täysin normaalia, että lapsi saattaa toistaa satunnaisesti joitakin sanoja tai sanan alkuja, mutta jos hän tekee sitä toistuvasti pidemmän aikaa,

puhutaan änkytyksestä. Terve, normaalisti puhuva lapsi voi joskus myös ujostella uusia tilanteita tai ihmisiä, ja kieltäytyä puhumasta. Jatkuva puhumattomuus voi kuitenkin olla merkki mutismista, ja lapsi tarvitsee tällöin puhumisen aloittamiseen apua aikuisilta.

Änkytyksellä tarkoitetaan puheen tuottamisen sujuvuuden vaikeutta. Änkytystä esiintyy enemmän pojilla kuin tytöillä. Lapsen kehitykseen voi kuulua lyhyt änkytyksen vaihe, joka häviää itsestään. Jos puheen sujumattomuus kestää yli kolme kuukautta, puhutaan änkytyksestä. Änkytyksen vaikeusaste määrytyy sen mukaan, kuinka paljon toistoja esiintyy puheessa. Puhe voi myös lukkiutua, ja kasvojen alueella ilmenee tahdosta riippumattomia eleitä. Lapsen tukeminen ja kannustaminen rauhalliseen puhumiseen auttaa terveen itsetunnon muodostumisessa. Vaikea änkyttäminen vaatii aina puheterapiaa. (Salonsaari ym. 2012, 79.)

Mutismissa puheen osaava lapsi lakkaa yllättäen puhumasta. Puhumattomuuden taustalla saattaa olla lapselle vaikeasti käsiteltävä asia, ja sen vuoksi lapsi kokee puhumisen vaaralliseksi. Lapsi voi olla puhumaton kaikissa tilanteissa, tai valikoidusti eri tilanteissa, esimerkiksi päiväkodissa. Puhumaton lapsi voi olla ryhmässä arka, mutta hän voi myös vain päättää olla puhumatta. Lapsen puheen ja kielen kehityksen havainnointi on haasteellista puhumattomuuden vuoksi, ja pitkäkestoisessa puhumattomuudessa lapsi tarvitsee aina ammattilaisen tukea. (Salonsaari ym. 2012, 80.)

6 VARHAISKASVATUKSEN MERKITYS LAPSEN PUHEEN JA KIELEN KEHITYKSESSÄ

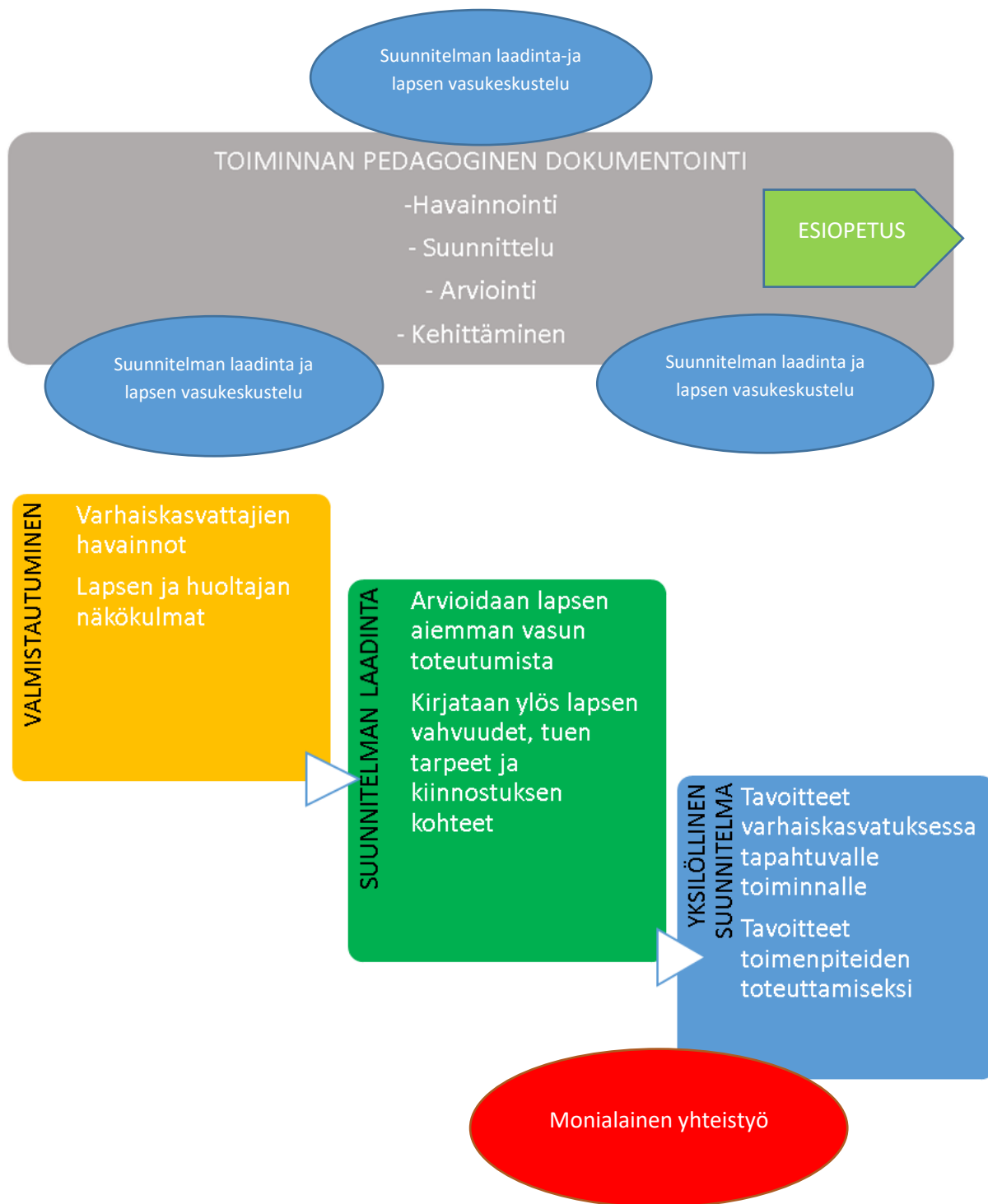
6.1 Varhaiskasvatustalaki ja varhaiskasvatustussuunnitelma

Varhaiskasvatustalain (540/2018, 1. luku, 3§) mukaan lain tavoitteena on edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Varhaiskasvatuksen tulee tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista. Varhaiskasvatustalain mukaan tulee myös tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve, ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä.

Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatustussuunnitelma (kuvio 5) lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi varhaiskasvatustalain mukaan. Lapsen varhaiskasvatustussuunnitelmaan on kirjattava tavoitteet lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevalla tavalla sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan lapsen tuen tarve, tukitoimenpiteet ja niiden toteuttaminen. Lapsen varhaiskasvatustussuunnitelman toteutumista sekä lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja tarkoituksenmukaisuutta on arvioitava, ja suunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Tätä useammin se on tarkistettava, jos lapsen tarpeet sitä edellyttävät. (Varhaiskasvatustalaki 540/2018, 23§.)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien sekä kielellisten identiteettien kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen, ja aktiiviseen toimijuuteen. (Varhaiskasvatustussuunnitelman perusteet 2018 2018, 40.)

Lapsen varhaiskasvatustussuunnitelma on dokumentti, johon kirjataan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet ja toimenpiteet (kuvio 5). Lapsen varhaiskasvatustussuunnitelmaa laadittaessa kuvataan lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. On tärkeää, että lapsen huoltajan ja henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista yhdistyvät lapsen varhaiskasvatustussuunnitelmassa. (Varhaiskasvatustussuunnitelman perusteet 2018 2018, 10.)

Kuvio 5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman jatkumo (mukaillen Opetushallitus)

6.2 Varhaiskasvatuksen pedagogiikka lapsen puheen ja kielen kehityksen tukena

Varhaiskasvatus tukee lapsen kokonaisvaltaista kehitystä ja kasvua. Kasvun ja kehityksen havainnointi sekä kirjaaminen auttavat arvioimaan lapsen kehitystä, ja huomaamaan kehitykseen liittyviä haasteita. Puheen ja kielen kehityksen vaikeudet ovat yleisempiä

huolenaiheita päiväkodeissa. Usein huoli onkin aiheellinen, ja kertoo kasvattajan kyvystä verrata lapsen kehitystä lapsen tyypilliseen kehitykseen. (Aro, Eronen, Erkkilä, Siiskonen & Adenius-Jokivuori 2014, 117.)

Lapsen kehityksessä ja oppimisessa, kieli on keskeisessä asemassa. Kieli on lapselle sekä oppimisen kohde että väline, jonka vuoksi se tekee siihen liittyvästä pedagogiikasta ensiarvoisen tärkeän. (Korkeamäki 2011, 42.) Kun aikuisilla on tiedossa, millä tavoin ja miten varhain lapsen kielellinen kehitys tapahtuu, heidän on mahdollista tarjota sellaisia virikkeitä, jotka tukevat ja edistävät puheen ja kielen taitojen kehitystä. Erityisen tärkeää tietoisuuden lisääminen on silloin, kun lapsen puheen ja kielen kehityksessä ilmenee vaikeuksia. (Lehtinen 2014, 7.)

Lastentarhanopettajan tulisi suunnitella toimintansa tavoitteelliseksi, jotta se palvelee lasten kehitystä. Tuen voi kohdistaa vain muutamalle lapselle, mutta jos toimintaa toteutetaan lapsiryhmässä, hyötyvät siitä kaikki lapset. (Alijoki 2011, 78.) Varhaiskasvattajien tärkeä tehtävä on seurata aktiivisesti lapsen puheen ja kielen kehitystä yhdessä vanhempien ja neuvolan kanssa, sillä kielen ja kommunikaation kehityksen haasteet ennakoivat ongelmia usein myös muilla kehityksen alueilla, kuten sosiaalisissa taidoissa. Myös Asikainen ja Hannus (2018) toteavat, että usein tukitoimet aloitetaan liian myöhään, sillä lapsen puheella on taipumus vähitellen lisääntyä, ja puhe selkiytyy yleensä vakavissakin häiriöissä. Tämä mahdollistaa sen, että toimintakyvyn puutteita aiheuttavaa kielellistä ongelmaa ei mahdollisesti koskaan tunnisteta. Tällöin tarkoituksenmukaiset tukitoimet voivat jäädä puuttumaan, tai toteutuvat vain osittain lapselle. Riittämättömät tukitoimenpiteet johtavat lapsen mahdollisiin oppimisvaikeuksiin sekä sosiaalisiin- ja tunne-elämän ongelmiin. Pitkällä aikavälillä vaarana ovat myös työttömyys ja syrjäytyminen. (Asikainen & Hannus 2018.) Myös Wallace ym. (2015, 449) kirjoittavat että aikuiset, joilla on ollut puheen ja kielen kehityksen ongelmia lapsuudessa, saattavat ajautua huomattavasti huonommin palkattuihin töihin, tai työttömiksi helpommin kuin aikuiset, joilla ei ole ollut kielen kehityksen ongelmia. Myös käytöshäiriöt liittyvät näillä aikuisilla usein lapsuuden puheen ja kielen ongelmiin.

6.3 Päiväkodin arjessa toteutettava pedagoginen toiminta

Päiväkoti tarjoaa lapselle kielellisesti virikkeellisen ympäristön. Suunnitelmallinen ja lasta innostava toiminta mahdollistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen. Arjen toiminnan kautta lapsi tutustuu kieleen, ja oppii vuorovaikuttamaan toisten ihmisten kanssa. (Nurmilaakso 2011, 37.) Kuten jo aiemmin on todettu, on kielen kehitys merkittävässä osassa lapsen kasvussa, ja tästä johtuen sen tukemiseen tulee kiinnittää asianmukaista huomiota muutuvassa yhteiskunnassa. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 5.) Varhaiskasvattajan tulee tiedostaa, että kaikki arjessa tapahtuva vuorovaikuttaminen ja puhuminen ovat

oppimistilanteita lapselle. Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää monipuolisia lapsen puheen ja kielen kehitystä tukevia menetelmiä, ja saada lapsi kiinnostumaan kielen rikkaasta maailmasta.

Leikkiminen toimii vuorovaikutuksen välineenä jo aivan pienillä lapsilla. Suomessa leikkiä arvostetaan vuorovaikutuksen sekä uusien asioiden oppimisen välineenä. Erilaiset leikit myös tukevat lapsen kielen ja ajattelun kehitystä. Varhaiskasvattaja voi rikastuttaa lapsen leikkiä, ja käyttää sitä välineenä kielen opettamisessa. Kun lapselle leikkitilanteissa toistaa erilaisia sanoja sekä yhdistelee sanoja lauseiksi, lapsi oppii kieltä huomaamattaan. Päiväkodissa lapsi oppii arjen toimintojen kautta kielellistä tietoisuutta, vuorovaikutustaitoja ja puhetaitoja. Monipuolinen ja hyvä toiminnan suunnittelu tukee lapsen puheen ja kielen kehitystä. Hyvä kielen hallinta luo pohjan oppimisvalmiuksille kouluun. Myös Varhaiskasvatussuunnitelmassa (2018 2018, 38) kerrotaan leikin olevan keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Leikki edistää lapsen oppimista, kehitystä ja hyvinvointia.

Satujen avulla lapsi tutustuu erilaisiin tunnetiloihin. Satujen ja saduttamisen avulla lapsi saa kertoa omia ajatuksiaan, ideoitaan ja tarinoitaan. Saduttamis tilanteessa lapsi saa puheenvuoron, ja aikuinen antaa tilaa lapsen ajatuksille sekä kirjaa lapsen tarinan ylös. Saduttamisen avulla lapsen mielikuvitusmaailma rikastuu, ja lapsi oppii eläytymään myös toisten ihmisten tunteisiin. Lapsi oppii selviytymiskeinoja, ja sadutus lisää aikuisen ja lapsen yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Marjamäki, Kosonen, Törrönen & Hannukkala 2015, 17 - 18.)

Lapsen kielen kehityksen kannalta olisi merkityksellistä, että lapsella olisi mahdollisuus tutustua pienestä pitäen erilaisiin kieliin, kuunnella tarinoita ja lorutella. Erilaisten tekstien, tarinoiden, runojen, riimien ja lorujen avulla tietoisuus kirjoitetusta kielestä kehittyy. Myös tutustuminen sanomalehtiin ja aikakauslehtiin lisää lapsen kielitietoisuutta. Lapselle tulisi lukea ääneen, sillä näin lapsi oppii erilaisia kielen käyttötapoja, ja kuinka erilaisissa tilanteissa kieltä käytetään. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 36; Hakamo 2011, 63; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 2018.) Lorujen rytmi auttaa lasta myös kielen rytmin ja rakenteen hahmottamisessa. Luetusta keskusteleminen lapsen kanssa vaikuttaa lapsen kuullun ymmärtämiseen ja puheen tuottamiseen. (Asikainen & Hannus 2018.) Päiväkodissa lukemisen tulee olla päivittäistä. Säännöllinen tarinoiden ja satujen kuunteleminen opettavat lasta keskittymään ja ymmärtämään kuulemaansa. Lapsen sanavarasto kasvaa kuulemisen kautta. (Hakamo 2011, 60.)

Rytmin merkitys puheessa on tärkeää etenkin pienille lapsille, ja musiikin kautta rytmi tulee hyvin esille. Rytmiharjoitusten tekeminen ja rytmin kokeminen tukee lapsen keskittymistä, ja harjoittaa sanarytmia ja tavuttamista. (Pohjakallio 2011, 6.) Musiikin rytmiin

taputtaminen aktivoi lapsen motorista toimintaa. Puheella ja musiikilla on myös tärkeä rooli tunteiden välittämisessä, ja tunteiden kokemisessa. (Särkämö & Tervaniemi 2010, 45 - 46.) Myös Ruokonen (2011, 67) kertoo, että musiikilla, etenkin laulamisaikana voidaan edistää lapsen kielen kehittymisen rikastumista, ja kieleen liittyvien havaintojen tekemistä. Musiikilla ja kielellä on siis paljon yhteistä, ja molemmat perustuvat monella tavoin myös kuulemiseen ja kuuntelemiseen.

Tarvittaessa lasta voidaan tukea päiväkodin arjessa myös erilaisin korjaavain kommunikatiivisten menetelmien avulla. Puhetta korjaava ja tukeva kommunikointi tarkoittaa sitä, että lapsen puutteellista puhetta tuetaan, ja tehdään ymmärrettäväksi jotakin muuta keinoa käyttäen tai puuttuva puhe korvataan jollakin toisella keinolla, kuten kuvien käyttämisellä ja tukiviittomilla. Puhetta korvaavan järjestelmän käyttö mahdollistaa vuorovaikutuksen, ja kielen kehityksen tukemisen. (Launonen 2010, 337.) Myös aikuisen selkeä artikulaatio ja katsekontakti auttavat lasta ymmärtämään puheen sisällön ja merkityksen (Viholainen 2006, 37).

6.4 Suun alueen motoriset harjoitukset varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa voidaan tehdä lasten kanssa erilaisia suun alueen motorisia harjoituksia. Harjoitusten teosta on tehtävä lapsille mieluista, ja tehtävät tulee suunnitella haastavuus tasoltaan sopiviksi, jotteivät lapset turhaudu niitä tehdessään, ja innostus lopu harjoitusten tekoa kohtaan jo ensimetreillä. (Pohjakallio 2011, 8 - 9.) Puhuminen on motorinen tapahtuma, jota voidaan harjoitella erilaisten tehtävien kautta. Puheen tuottamiseen osallistuvat useat elimet (kuva 2, sivu 16). Ääntäminen tapahtuu kielen, huulten, hampaiden, leuan ja kitalaen avulla (Hakamo 2012, 28). Ääntämisharjoitukset aloitetaan useimmiten erilaisilla suun ja kielen motorisilla harjoitteilla, joiden tarkoitus on muun muassa lisätä kielen liikkuvuutta. Nämä suun alueen motoriset harjoitukset lisäävät lapsen tietoisuutta leuan, kielen ja huulion asennosta sekä puheliikkeistä. Näin ollen lapsen tietoisuus puheen tuottamisesta ja äänen kuulemisesta lisääntyvät. (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2012, 181.)

Puheen tuottaminen vaatii koordinaatiokykyä, ja lukuisten lihasten yhteistoimintaa (Aulanko 2009, 148; Savinainen-Makkonen & Kunnari 2012, 181; Koivunen & Lehtinen 2015, 191). Harjoitteiden avulla voidaan aktivoida ja vahvistaa kasvojen alueen lihaksistoa ja liikeratoja. Tämä on tärkeää, sillä kasvojen alueen lihaksiston toiminta vaikuttaa puheen tuottamiseen ja kehitykseen. Motoriset tehtävät ja artikulaation harjoittaminen lapsella tukevat myös lukemisen ja kirjoittamisen valmiuksia. (Pohjakallio 2011, 8.)

6.5 Lapsen puheen ja kielen kehityksen havainnointi varhaiskasvatuksessa

Yksittäisen lapsen, sekä ryhmän havainnointi on kasvattajan perustehtävä päiväkodissa. Havainnoinnin tarkoituksena on saada tietoa lapsen kasvusta ja kehityksestä mahdollisimman objektiivisesti. Havainnointi toteutetaan lapsen edun ja tarpeen mukaisesti. Koska lapsen kehitys on nopeaa, lasta tulee havainnoida säännöllisesti. Havainnointi ja havainnon kirjaaminen ylös varmistaa lapsen tarpeisiin vastaamisen, ja tarpeiden huomioimisen toiminnan suunnittelussa. (Koivunen & Lehtinen 2005, 17 – 18; Terveystieteiden tutkimuskeskus 2018.) Vašiková ja Žáková (2017, 77) mukaan lastentarhanopettajat ovat yleensä ensimmäisiä, jotka havaitsevat mahdolliset puutteet lapsen kielen kehityksessä. Ajoissa tehdyt havainnot ovat tärkeitä, kun pohditaan mahdollisia tukia lapselle. Lastentarhanopettajan tärkeä tehtävä on myös informoida lapsen vanhempia, ja kertoa heille, millä tavalla tulisi edetä, jotta lapsi saa kaiken mahdollisen avun.

Tahkokallion (2014, 216 - 217) tutkimuksen mukaan lastentarhanopettajien ideologisessa puheessa korostuu usein lapsen yksilöllisyys. Havainnoinnin kohdalla kysymys on kuitenkin pikemminkin yleisestä lasten leikkien ja muun toiminnan seuraamisesta, kuin siitä, että varhaiskasvattaja yrittäisi ymmärtää lapsen kokemusmaailmaa. Lasten ylimalkainen seuraaminen jättää varhaiskasvattajan havainnot epämääräisiksi. Järjestelmällinen lapsen havainnointi mahdollistaa lapsen kehityksen ja oppimisen seurannan. Havainnointi on välttämätöntä puhuttaessa lapsen tarpeista, ja se edellyttää aikuisen tulkintaa ja ymmärrystä.

Päiväkodissa tapahtuva lasten toiminnan ja ajattelun havainnointi sekä dokumentointi antavat arvon lasten omille mielipiteille, ja tekevät lasten ajatuksista merkityksellisiä. Lasten osallisuus oman lapsuutensa rakentamiseen mahdollistuu. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 12.) Kalliala (2012, 201) toteaa, että lasten systemaattinen havainnointi tekee jokaisesta lapsesta näkyvän. Aikuiset kiinnittävät usein huomiota kielellisesti taitaviin, aktiivisiin lapsiin. Huomiotta saattavat jäädä hiljaiset, epäselvästi puhuvat lapset, joilla on haasteita ilmaista itseään. Havainnointi on keino suunnata huomiota tarkoituksenmukaisesti.

6.6 Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta. Dokumentoinnin avulla saatuja

tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, menetelmien ja sisältöjen muokkaamisessa jatkuvasti lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lasten kehityksen ja oppimisen tuen tarpeiden arvioinnissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 2018, 37.)

Pedagoginen dokumentointi pitää sisällään varhaiskasvatustoiminnan suuntaamista ja muokkaamista dokumenteista saadun tiedon ja uuden ymmärryksen avulla (Kalliala 2012, 202; Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 10). Pedagogisen dokumentoinnin prosessin tarkoitus on tuottaa kertomuksia, narratiiveja, lapsen elämästä ja varhaiskasvatuksesta. Dokumentointi on pedagogista vasta, kun toimintaa suunnitellaan ja kehitetään yhdessä lasten ja vanhempien kanssa. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 10 & 21.)

Tavoitteet pedagogisessa dokumentoinnissa:

- toiminnan suunnittelu, arviointi ja kehittäminen dokumenttien pedagogisen prosessin kautta
- yhteisen merkityksen muodostaminen siitä, mikä varhaiskasvatuksessa on tärkeää ja olennaista
- demokratian lisääminen varhaiskasvatuksessa
- lasten ja vanhempien osallisuutta ja toimijuutta tukeva toiminta
- varhaiskasvattajien oma ammatillinen kehittyminen.

(Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 10.)

Pedagogisen dokumentoinnin avulla saadaan tietoa siitä, mitä lapsi jo osaa ja tietää, sillä uuden oppiminen rakentuu aina jo olemassa olevalle osaamiselle. Dokumentoinnin kautta on mahdollista saada tietoa siitä, mitä lapsi haluaa oppia, ja miten tätä intoa on mahdollista hyödyntää pedagogisesti. Kun kasvattajat tarkastelevat lapsesta kirjattuja dokumentteja ja keskustelevat niistä vanhempien kanssa, saavat he tietoa siitä, missä kohtaa kehitystä ja oppimista lapsi on menossa. Tämän tiedon kautta lapsen on mahdollista saada tukea juuri oikeaan aikaan, oikealla tavalla. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 11.)

Pedagogisessa dokumentoinnissa pyritään siihen toimintatapaan, että aikuinen suhtautuu lapseen tasa-arvoisesti, luopumatta aikuisen vastuusta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus ei ole lapsen osaamattomuuden tai ongelmien ylös kirjaaminen, vaan päämääränä on lapsen osaamisen ja hyvinvoinnin tukeminen. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 11&13.) Myyrin (2018, 52 - 53) pro gradun tarkoituksena oli selvittää, kuvataanko varhaiskasvatuksen dokumenteissa enemmän tuen tarpeita kuin vahvuuksia. Tutkielmassa kävi ilmi, että sekä varhaiskasvatuksen henkilöstö että lasten vanhemmat kuvasivat enemmän

lasten vahvuuksia kuin heidän tuen tarpeitaan. On tärkeää kirjoittaa lapsesta arvostavalla tavalla, niin että hänen vahvuutensa tulevat esille. Pedagogiset asiakirjat ovat kuvauksia asiakkaalle ja yhteistyötahoille sekä ne ohjaavat samalla varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa. Säännöllinen havainnointien kirjaaminen lisää tietoa lapsesta, ja hänen toiminnastaan.

Pedagoginen dokumentointi on työväline, jonka avulla on tarkoitus tuottaa reflektiivistä, vuorovaikutteista ja demokraattista pedagogiikkaa. Se on samalla kasvattajan työväline, jonka avulla voi tarkastella myös omaa työtä. Dokumentoinnin kautta mahdollistuu puutteiden ja tärkeiden tarttumakohtien havaitseminen. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 14 & 16.) Pedagoginen dokumentointi etenee eri vaiheiden kautta (kuvio 6).

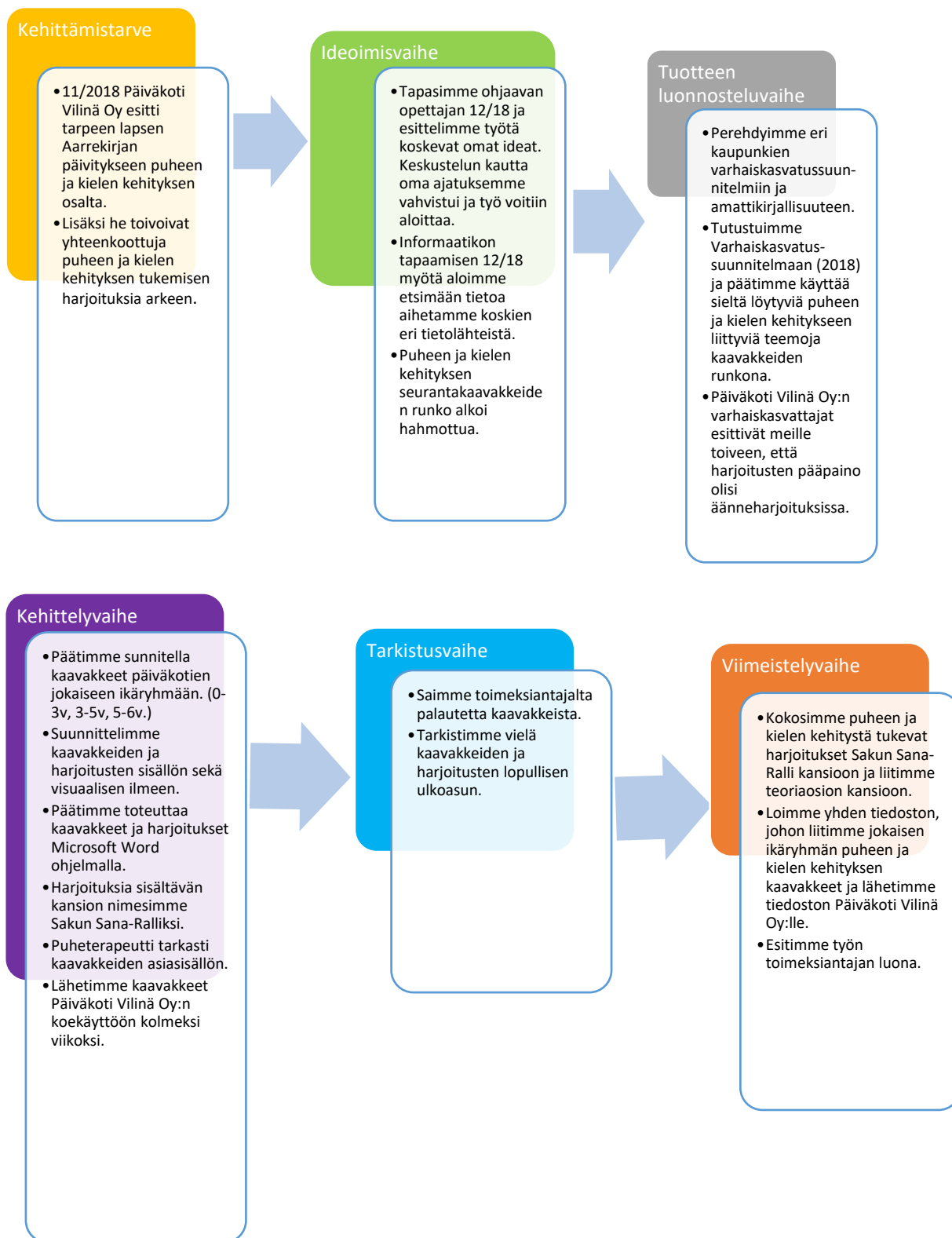
Kuvio 6. Pedagogisen dokumentoinnin prosessi (mukailtu Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 79)

7 TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ PÄIVÄKOTI VILINÄ OY: LLE

7.1 Tuotteistaminen opinnäytetyön työmenetelmänä

Tuotteistamisella voidaan saavuttaa erilaisia hyötyjä. Kun toimintatapoja yhtenäistetään ja osaamista jaetaan, tulee palvelusta tasalaatuisempaa ja parempaa, eikä sen laatu ole niin henkilöriippuvaista. Palvelusta tulee myös toistettavaa tuotteistamisen avulla. Kun luodaan yhteiset toimintatavat ja vakioidaan palvelun eriaistiset osat, mahdollistuu palveluprosessin toistettavuus. Kun työntekijöillä on yhteinen ymmärrys palvelusta yrityksen sisällä, helpottaa ja yhdenmukaistaa se palvelusta viestimistä. Tuotteistaminen mahdollistaa myös ymmärryksen palvelun roolista, ja sen linkittymisestä yrityksen muihin palveluihin sekä strategiaan. (Tuominen, Järvi, Lehtonen, Valtanen & Martinsuo 2015, 7.) Palvelun tasalaatuisuus on tärkeää myös sosiaali- ja terveysalalla. On lapsen edun mukaista, että häntä havainnoidaan, ja mahdollinen tuen tarve tehdään näkyväksi dokumentoinnin avulla.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena syntyi puheen ja kielen kehityksen seuranta- ja tukemisen välineitä Päiväkoti Vilinä Oy:lle sekä yhteen kootut harjoitukset puheen ja kielen kehityksen tukemiseen. Tuotteistaminen toimi opinnäytetyömme työmenetelmänä (kuvio 7). Jämsän ja Mannisen (2000, 16 & 28) mukaan asiakas, eli tuotteen tilaaja on lähtökohta tuotteistamisprosessille. Tuominen ym. (2015, 1, 5 - 6) kuvaavat tuotteistamista ihmisten ajattelutapojen ja toiminnan muuttamisena. Tuotteistamista ei voi täysin ulkoistaa tai eristää niistä henkilöistä, jotka ovat muutoksen kohteena, eli asiakkaista ja työntekijöistä. Tuotteistamiseen kuuluu palvelun ja sen tarjoaman arvon kiteyttäminen eri osia kuvaamalla ja vakioidamalla. Tuotteistamisen suurimpia hyötyjä ovat yhteisen ymmärryksen muodostuminen sekä parempi tiedon ja osaamisen jakaminen.

Kuvio 7. Tuotteistamisprosessi opinnäytetyössä (mukailtu Jämsä & Manninen 2000, 28; Salonen 2013, 20)

7.2 Kehittämistarpeen tunnistaminen ja ideoimisvaihe

Tuotteistamisprosessin alussa on tärkeää selvittää, millaiselle tuotteelle on tarve (kuvio 7). Kun tarve on selvitetty, voidaan alkaa kehittää sellaista tuotetta, jota kyseiselle asiakaskunnalle ei ole vielä tarjolla. On myös mahdollista kehittää edelleen uusi tuote, vanhan tuotteen pohjalta. (Jämsä & Manninen 2000, 29 – 30.) Toimeksiantajalta nousi tarve päivittää lapsen Aarrekirjaan puheen ja kielen kehityksen seurantakaavakkeet. Aarrekirjasta löytyivät valmiina jo muut lapsen osaamisen alueet (sosiaaliset taidot, itsestä huolehtimisen taidot, arjen taidot ja mielenkiinnon kohteet). Päiväkodin varhaiskasvattajat kokivat, että puheen ja kielen kehitystä on tärkeää seurata ja dokumentoida lapsen kasvaessa, mutta selkeä kaavake sekä yhteen kootut puheen ja kielen kehitystä tukevat harjoitukset puuttuivat arjen työstä.

Kun kehittämistarve on tunnistettu, siirrytään tuotteen ideoimisvaiheeseen (kuvio 7). Tässä vaiheessa on tärkeää löytää sopiva ratkaisu ongelmaan, joka on edellisessä vaiheessa määritetty. Eri vaihtoehtojen kautta mahdollistuu toimivan ratkaisumallin kehittäminen. (Jämsä & Manninen 2000, 35.) Kävimme ideoimisvaiheessa läpi erilaisia lähteitä, ja yritimme etsiä jo olemassa olevia kaavakkeita. Ainoat valmiit puheen ja kielen kehityksen seurantaan tarkoitetut kaavakkeet löytyivät kuntien varhaiskasvatussuunnitelmista. Nämä kaavakkeet eivät kuitenkaan palvelleet meidän työmme lähtökohtia, sillä ne käsittelivät lapsen kokonaiskehitystä, ja näin ollen puheen ja kielen kehityksen osio oli niissä liian yleistasolla. Toimeksiantaja on käyttänyt aikaisemmin yleisemmällä tasolla olevaa lapsen kasvua ja kehitystä kuvaavaa kaavaketta, ja he kokivat, että heillä on tarve saada käyttöön tarkempi lapsen puheen ja kielen kehityksen seurantakaavake. Tutustuimme myös Päiväkoti Vilinä Oy:n lapsen Aarrekirjan valmiiseen sisältöön ja keskustelimme siitä, millaiset seurantakaavakkeet palvelisivat parhaiten toimeksiantajan tarvetta dokumentoida havaintoja lapsen puheen ja kielen kehityksestä. Tiedostimme, että kaavakkeiden tulee olla asiasisällöltään puheen ja kielen kehitystä tukevia.

7.3 Luonnosteluvaihe

Luonnosteluvaiheessa otetaan huomioon asiakasprofiili, tuotteen asiasisältö, palvelujen tuottaja, rahoitusvaihtoehdot, asiantuntijatieto, arvot ja periaatteet, toimintaympäristö, säädökset ja ohjeet sekä sidosryhmät (kuvio 7). Nämä edellä mainitut osa-alueet huomioiden on tuotteesta mahdollista tulla laadukas. (Jämsä & Manninen 2000, 43 - 44.) Luonnosteluvaiheessa perehdyimme Varhaiskasvatussuunnitelman (2018) kielen oppimisen osa-alueisiin, ja päädyimme käyttämään sieltä löytyviä teemoja kaavakkeissa. Etsimme

teoreettista tietoa lapsen puheen ja kielen kehityksestä kaavakkeiden teoreettisen tiedon pohjaksi, lukien pro graduja, tutkimuksia, artikkeleja ja alan kirjallisuutta.

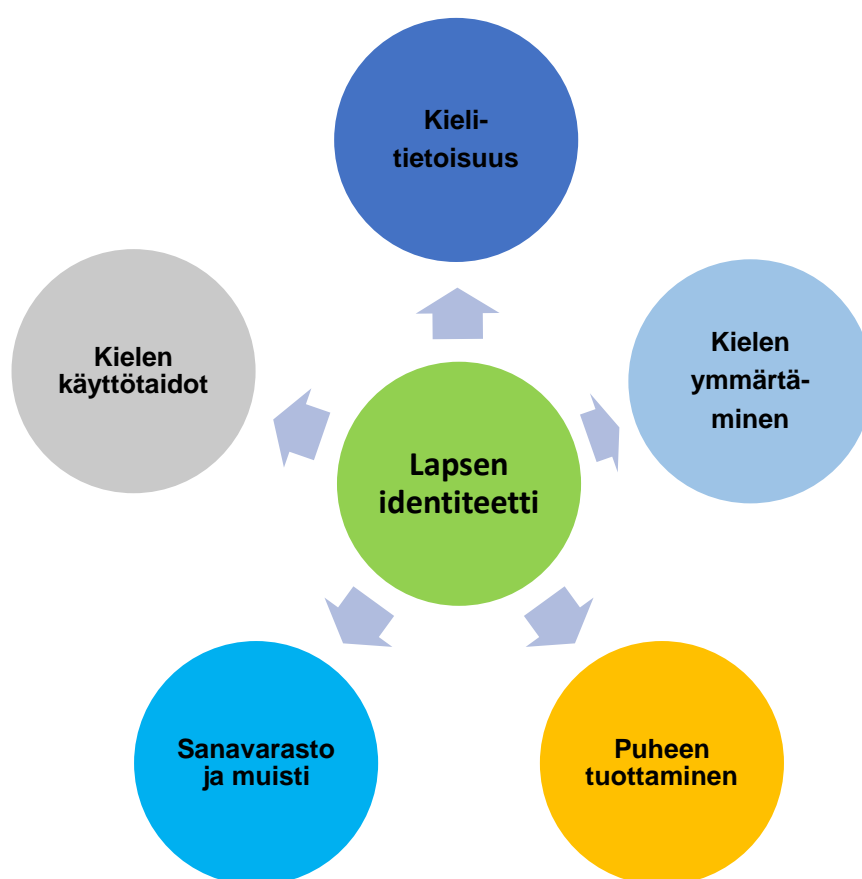
Päiväkoti Vilinä Oy:n varhaiskasvattajat ovat tehneet lasten kanssa ennenkin puhetta ja kieltä tukevia harjoituksia, mutta niiden käyttö on ollut haastavaa, sillä harjoituksia ei ole koottu yhteen kansiin aiemmin. Pohdimme luonnosteluvaiheessa, kuinka saisimme Saku Sammakon mukaan innostamaan lapsia harjoitusten tekoon. Päätimme nimetä kansion Sakun Sana-Ralliksi ja kuvittaa harjoitukset Sakun hahmolla, jotta Sakun esimerkki innostaisi lapsia harjoitusten tekoon. Puhetta ja kieltä tukeviin harjoituksiin olimme tutustuneet jo opinnäytetyön teoriapohjaa työstäessämme, joten meillä oli selkeä ajatus siitä, millaisilla harjoituksilla kansiota täyttäisimme, jotta se vastaisi toimeksiantajan tarpeisiin. Kokosimme Sakun Sana-Ralliin harjoitukset eri tietolähteiden avulla, käyttäen ammattikirjallisuutta, internet sivustoja ja omia opintojen aikaisia kurssimateriaaleja.

Keskustelimme toimeksiantajan ja muutaman päiväkodin varhaiskasvattajan kanssa luonnosteluvaiheessa heidän toiveistaan, koskien kaavakkeiden ja harjoitusten sisältöä. Keskusteluissa varhaiskasvattajat esittivät toiveensa, että harjoitusten painopiste olisi r, s ja d äänneen harjoittelussa. He kertoivat myös, että harjoituksissa olisi hyvä olla mukana liikettä, jotta lapset jaksaisivat paremmin keskittyä harjoitusten tekoon. Toimeksiantaja toivoi, että seurantakaavakkeiden ja harjoitusten tukena olisi myös tiivis teoriaosio lapsen puheen ja kielen kehityksestä. Tähän teorian tietoon varhaiskasvattaja voisi tarvittaessa peilata omia havaintojaan lapsesta.

7.4 Kaavakkeiden ja harjoitusten kehittelyvaihe

Tuotteen kehittely mahdollistuu edellisessä vaiheessa valittujen ratkaisuvaihtoehtojen, periaatteiden, rajausten ja asiantuntijayhteistyön kautta (kuvio 7.) Asiasisältöön vaikuttaa se, kenelle ja missä tarkoituksessa ja laajuudessa tietoa tuotteella välitetään. (Jämsä & Manninen 2000, 54 – 56.) Kehittelyvaiheessa päätimme puheen ja kielen kehitystä tukevien kaavakkeiden ulkomuodon (liite 1). Toimeksiantajan kanssa tehdyn yhteistyön tuloksena päädyimme suunnittelemaan ja toteuttamaan seurantakaavakkeet päiväkodin jokaiseen ikäryhmään. Tuotteistamisprosessin alussa olimme ajatelleet, että kaavakkeet tulisivat vain 3-6 vuotiaille lapsille, mutta puheen ja kielen kehitystä koskevaan teorian tietoon perehdyttyämme, ymmärsimme, miten tärkeää on havainnoida ja seurata lapsia jo pienten ryhmästä alkaen. Päiväkoti Vilinä Oy:n päiväkodeissa lapset jaetaan Sipisiin, jossa on 0-3 vuotiaita lapsia, Viskareihin, jossa on 3-5 vuotiaita lapsia ja Eskareihin, jossa lapset ovat 5-6 vuotiaita.

Puheen ja kielen kehityksen seuranta-kaavakkeiden (liite1) sisällön rakensimme niin, että kaavakkeiden raamit pohjautuvat Varhaiskasvatussuunnitelman (2018) lapsen kielen kehityksen keskeisiin osa-alueisiin (kuvio 8). Raameilla tarkoitamme kaavakkeiden isoja, laajoja kysymyksiä. Tarkoituksenamme oli suunnitella kaavakkeista käyttäjälähtöiset, joten tarkensimme sulkuihin laitetuilla apukysymyksillä edellä mainittuja laajoja kysymyksiä. Näiden apukysymysten avulla varhaiskasvattaja voi keskittyä lapsen yksilölliseen kehitykseen, ja nostaa mahdollisen tuen tarpeen esille pedagogisen dokumentoinnin avulla. Apukysymysten sisältö perustuu opinnäytetyön teorian tietoon. Puheen ja kielen kehityksen seuranta-kaavakkeiden visuaalisen ilmeen suunnittelussa pyrimme huomioimaan Päiväkoti Vilinä Oy:n Aarrekirjan valmiit sivut.

Kuvio 8. Lapsen puheen ja kielen oppimisen osa-alueet (mukaillen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 2018, 40)

Päätimme toteuttaa kaavakkeet ja harjoitukset Microsoft Word -ohjelmalla. Olimme tutustuneet Aarrekirjan sisältöön, ja päätelimme, että Wordilla olisi mahdollista päästä toivotun näköiseen lopputulokseen. Wordin käyttö mahdollistaa sen, että toimeksiantaja voi halutessaan kehittää kaavakkeita tarpeen vaatiessa. Halusimme, että kaavakkeet ja harjoitukset vastaisivat Aarrekirjan olemassa olevaa linjaa, ja niitä olisi helppo käyttää jokaisessa ikäryhmässä. Sisällöllisesti kaavakkeet poikkeavat hieman toisistaan lasten iän tuoman

kehityksen vuoksi. Elävöitimme kaavakkeita kuvioita ja tekstiruutuja käyttäen. Myös Saku Sammakko seikkailee kaavakkeissa ja harjoituksissa toimeksiantajan toiveen mukaisesti. Lähetimme kaavakkeet sähköisessä muodossa toimeksiantajalle, ja päiväkodin varhaiskasvattajilla oli mahdollisuus tutustua ja koekäyttää lomakkeita päiväkodin arjessa kolmen viikon ajan.

Puheen ja kielen kehityksen seuranta-kaavakkeiden lisäksi kokosimme yhteen myös monipuolisen, erilaisia suunmotorisia harjoituksia (liite 2) sisältävän Sakun Sana-Ralli -kansion, jonka yhteydessä on myös tiivis teoretieto-osuus (liite 3) lapsen puheen ja kielen kehityksestä, jota varhaiskasvattajien on helppo käyttää arjessa. Liitimme harjoituksiin myös liikettä, sillä liikkeen avulla lapsi jaksaa keskittyä harjoitteluun paremmin ja harjoittelusta tulee mielekkäämpää. Kansio on jaettu erilaisten harjoitusten sisällön mukaisesti:

- äänneharjoittelu, kirjaimet r, s ja d
- kielitietoisuus
- riimit, lorut ja runot
- kieli- ja suujumppa
- puhaltaminen ja imu

Kasvon ja suun alueen lihasten kuntouttaminen on työlästä ja haastavaa. Harjoitusten tulisi olla leikinomaisia, jotta lapsen motivaatio riittää harjoitusten suorittamiseen. Varhaiskasvattajan tulee olla innostava ja innovatiivinen harjoitteita ohjattaessaan, jotta lapsi ei huomaa harjoittelevansa jotakin sellaista mitä ei vielä osaa, tai hallitse. (Pohjakallio 2011, 8 - 9.) Myös Jussila (2015, 123) kertoo, että onnistumisen kokemusten kannalta on muistettava, etteivät harjoitteet saa olla ylitsepääsemättömän vaikeita. Monimutkaiset ja pitkäkestoista sitoutumista vaativat harjoitukset tulee pilkkoa pienempiin käytännöllisiin ohjeisiin (Merikoski 2016, 24 - 25).

7.5 Tarkistus- ja viimeistelyvaihe

Tuotteen tarkistus- ja viimeistelyvaihe alkoi, kun puheterapeutti oli kommentoinut kaavakkeiden asiasisältöä, ja kaavakkeet olivat olleet koekäytössä päiväkodilla kolme viikkoa. Pyysimme palautetta kaavakkeiden helppokäyttöisyydestä sekä sisällöstä ajatellen lapsen puheen ja kielen kehityksen dokumentoimista. Pyysimme palautetta myös siitä, mitä he pitivät kaavakkeiden visuaalisesta ilmeestä. Viimeistelyvaiheessa täytyy yleensä hioa vielä tuotteen yksityiskohtia ja hyödyntää koekäytöstä saatuja kokemuksia, sekä palautetta (Jämsä & Manninen 2000, 81). Toimeksiantajan odottamattomien kiireiden vuoksi puheen ja kielen kehityksen kaavakkeiden koekäyttö jäi toteuttamatta. Toimeksiantaja kommentoi kuitenkin kaavakkeiden asiasisältöä. Toimeksiantajan palautteesta kävi ilmi,

että he olivat tyytyväisiä kaavakkeiden asiasisältöön ja kaavakkeiden muokattavuuteen. Heidän mielestään kaavakkeet ovat jo sellaisenaan käyttökelpoisia. He jäivät pohtimaan sitä, että vasta kaavakkeiden käyttö osoittaa, onko esimerkiksi vastaustilaa riittävästi joka kohdassa, ja tarvitaanko lisäkysymyksiä avaamaan joitakin kaavakkeiden kysymyksiä. Visuaaliseen ilmeeseen emme saaneet kommentteja, mutta he voivat muokata kaavakkeiden ilmettä omien tarpeiden mukaiseksi tulevaisuudessa.

Toimeksiantajalta saadun palautteen jälkeen emme muuttaneet kaavakkeiden sisältöä ja visuaalista ilmettä, sillä emme kokeneet sitä tarpeelliseksi palautteiden saamisen jälkeen. Lopuksi liitimme kaikkien ikäryhmien viimeistellyt kaavakkeet yhteen sähköiseen kansioon, jonka lähetimme toimeksiantajalle. Sakun Sana-Ralli - kansiota varten tehdyt harjoitukset laitoimme muovitaskuihin, jotka kokosimme yhteen kansioon eri teemojen alle (äänneharjoittelu, kielitietoisuus, riimit, lorut ja runot, kieli- ja suujumppa, puhaltaminen ja imu). Kansion toimitamme toimeksiantajalle opinnäytetyön seminaarin yhteydessä, jossa esittelemme puheen ja kielen kehityksen kaavakkeet sekä harjoitukset toimeksiantajalle ja kerromme niiden käytöstä.

8 YHTEENVETO

8.1 Arviointi ja kehittäminen

Opinnäytetyön prosessi eteni suunnitellusti ja aikataulussa pysyen. Työtämme ohjasi tuoteistamisprosessin vaiheet (kuvio 7, sivu 29), joiden kautta suunnittelimme lasten puheen ja kielen kehityksen seurantakaavakkeet Päiväkoti Vilinä Oy:lle. Seurantakaavakkeiden pohjana käytimme pitkälti Varhaiskasvatussuunnitelmasta (2018) esiin nousevia puheen ja kielen kehityksen teemoja (kuvio 8, sivu 32) sekä teoria- ja tutkimustietoa lapsen puheen ja kielen kehityksestä. Laaditut lapsen puheen ja kielen kehityksen seurantakaavakkeet täydentävät jo olemassa olevaa Päiväkoti Vilinä Oy:n lapsen Aarrekirjaa. Seurantakaavakkeiden valmiit sähköisessä muodossa olevat pohjat ovat toimitettu toimeksiantajalle, ja he voivat halutessaan kehittää niitä haluamaansa suuntaan.

Seurantakaavakkeiden käytön tueksi kokosimme yhteen puheen ja kielen kehitystä tukevia harjoituksia Sakun Sana-Ralli -kansioon. Ne ovat helppo ottaa käyttöön varhaiskasvattajan työhön. Kansiota on mahdollista täydentää päiväkodin jo olemassa olevilla lapsen puheen ja kielen kehitystä tukevilla harjoituksilla. Harjoitusten tekemisen kautta saadaan arvokkaita havaintoja lasten puheen ja kielen kehityksestä sekä tuen tarpeista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Harjoitusten kautta saadut havainnot kirjataan lasten puheen ja kielen kehityksen seurantakaavakkeisiin. Näin ollen kaavakkeiden täyttäminen ja harjoitusten tekeminen tukevat toisiaan. Myös vanhempien kanssa tehtävä luottamukseen perustuva yhteistyö vahvistuu, kun lapsen kehityksestä on kirjattua ja yhtenäisesti dokumentoitua tietoa.

Lindgrenin (2014, 123) tutkimus tukee ajatustamme siitä, että puheen ja kielen kehityksen vaiheiden ymmärtäminen sekä lapsen havainnointi ja seuranta ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Varhaiskasvattajien havainnot lapsesta tapahtuvat arjen toiminnoissa, ja havainnointien tekemiseen on enemmän aikaa kuin lapsen neuvolakäynneillä. Laadukas ja yhtenäinen lapsen havainnointi ja dokumentointi varhaiskasvatuksessa mahdollistavat varhaisen tuen antamisen lapselle. Tämän vuoksi pidimme tärkeänä suunnitella toimeksiantajalle lapsen puheen ja kielen kehityksen seurantakaavakkeet osaksi lapsen Aarrekirjaa. Karjalaisen (2014, 62) mukaan puheen ja kielen kehityksen havainnointi ja seurantakaavakkeen käyttö arjessa mahdollistaa jokaisen lapsen yksilöllisten tarpeiden näkyväksi tulemisen, ja auttaa toteuttamaan toimintaa lasten erilaisista tarpeista käsin. Kun työväline on otettu käyttöön, voidaan nähdä, millaista merkitystä sillä on lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimiselle, ja kasvatuskumppanuudelle vanhempien kanssa.

Työn pidempiaikaista merkitystä ei voitu tämän opinnäytetyön aikana todistaa, sillä kaa-
vakkeet eivät ehtineet olla Päiväkoti Vilinä Oy:ssä opinnäytetyöprosessin aikana kuin
kolme viikkoa. Vasta pidempi aikainen puheen ja kielen kehityksen arviointikaavakkeiden
käyttö päiväkodin arjessa osoittaa työn merkittävyyden. Samoin Sakun Sana-Ralli - kan-
sion käytettävyys tulee esille vasta arjen pidempiaikaisessa käytössä. Työn merkittävyy-
den kannalta olisi mielenkiintoista seurata muutaman vuoden ajan, kuinka puheen ja kie-
len kehityksen seuranta-kaavakkeita ja harjoituksia käytetään, ja ovatko ne toimineet arjen
työkaluina varhaiskasvattajilla.

Työ tehtiin eettisiä periaatteita noudattaen. Puheen ja kielen kehityksen seuranta-kaavak-
keet sekä Sakun Sana-Ralli tehtävät suunniteltiin lapsi- ja käyttäjälähtöisiksi. Seuranta-
kaavakkeiden käyttäjälähtöisyys näkyy siten, että ne rakentuvat samaa kaavaa noudat-
taen ja päiväkodin varhaiskasvattajille tuttuja elementtejä käyttäen. Kaikilla ikäryhmillä on
käytetty samanlaista pohjaa, sisältäen sekä isoja, että tarkentavia kysymyksiä. Nämä tar-
kentavat kysymykset vaihtelevat hieman eri ikäryhmien puheen ja kielen kehityksen
myötä. Niiden ajatus on helpottaa varhaiskasvattajan havaintojen kirjaamista lapsesta.
Lapsilähtöisyys tulee esiin lapsen puheen ja kielen kehitystä tukevissa harjoituksissa niin,
että harjoitukset suunniteltiin lapsia innostaviksi nimeämällä kansio Sakun Sana-Ralliksi ja
ottamalla Saku mukaan harjoituksiin liikuttamaan lapsia.

Tiedostamme, etteivät varhaiskasvattajat pysty ottamaan puheterapeutin roolia työssään,
mutta lapsen kanssa tehtävät puhetta ja kieltä tukevat harjoitukset antavat mahdollisuu-
den oikea-aikaiseen tukeen, ja voivat parhaimmillaan ehkäistä ongelmia tulevaisuudessa.
Varhaisen tuen ja ehkäisevän työn ajatuksena on, että varhaisella puuttumisella voidaan
ehkäistä mahdollista syrjäytymistä, ja ongelmien kasautumista (Niemi 2012, 159).

8.2 Eettisyys ja luotettavuus

Kehittämistyössä on hyvä noudattaa hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla,
jotta se voi olla eettisesti hyväksyttävä ja luotettava sekä tulokset uskottavia. Tämän opin-
näytetyöprosessin aikana pohdittiin eettisyyttä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan kokoa-
man Hyvän tieteellisen käytännön keskeisten lähtökohtien pohjalta niiltä osin, mikä kos-
ketti kyseistä työtä. Opinnäytetyö on tehty rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta
noudattaen. Työtä tehdessä on käytetty tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eet-
tisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Muiden tutkijoiden julкаи-
suihin on viitattu asianmukaisella tavalla. Opinnäytetyötä tekevien kesken on sovittu vas-
tuut ja velvollisuudet, joihin on sitouduttu. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018.)

Varhaiskasvattajien tehtävä on vahvistaa lapsen kielellisiä taitoja ja valmiuksia käyttää kieltä. Kieli on lapselle oppimisen väline, ja sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia asioita. Monipuolisen kieliympäristön luominen on varhaiskasvattajan tehtäväaluetta. Lasten havainnointi, dokumentointi ja varhaisen avun antaminen kuuluvat varhaiskasvattajan työhön. Lasta kannustetaan ja ohjataan lapsen kehitystason mukaisesti käyttämään kieltä. Johdonmukainen palaute lapsen kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoista tukevat lapsen identiteetin muodostumista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 2018, 40.)

LÄHTEET

- Aaltonen, O. 2009. Puhekyvyn olemus, merkitys ja kehitys. Teoksessa: Aaltonen, O., Aulanko, R., Iivonen, A., Klippi, A. & Vainio, M. Puhuva ihminen. Puhetieteiden perusteet. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Aivoliitto 2019. Kielellinen erityisvaikeus lapsilla ja nuorilla. Aivoliitto [viitattu 7.1.2019]. Saatavissa: <https://www.aivoliitto.fi/kielellinen-erityisvaikeus/tietoa/>
- Alijoki, A. 2011. Lapsen tuen tarve kielellisessä kehityksessä ja siihen vastaaminen varhaiskasvatuksen keinoin. Teoksessa: Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) Lapsi ja Kieli. Kielellinen kehittyminen varhaislapsuudessa. Helsinki: Unigrafia Oy – Yliopistopaino.
- Aro, T., Eronen, T., Erkkilä, K., Siiskonen, T. & Adenius-Jokivuori, M. 2014. Epäilyn herääminen. Teoksessa: Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Juva: Bookwell Oy.
- Asikainen, M. & Hannus, S. 2018. Kehittyvä puhe. Lääketieteellinen Aikakauskirja. Duodecim [viitattu 14.12.2018]. Saatavissa: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00413
- Aulanko, R. 2009. Puheen tuottomekanismeja. Teoksessa: Puhuva ihminen. Puhetieteiden perusteet. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Cognimed. 2018. Viivästyvät ja poikkeava kielenkehitys. Cognimed [viitattu 16.12.2018]. Saatavissa: <https://cognimed.fi/puheterapian-tietopankki/viivastynyt-puheen-ja-kielen-kehitys/>
- Dahlgren, A. 2016. Ärrä äännekoulusta? R-äänteen korjaantuminen ja perheiden kokemukset äännevirheiden kuntoutukseen tarkoitettua sivustosta. Helsingin Yliopisto. Pro-Gradu tutkielma [viitattu 25.1.2019]. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/161602/GRADU%2c%20Dahlgren.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Dufva, H. & Nikula, T. 2010. Mitä kieli on? Kieliverkosto [viitattu 5.2.2019]. Saatavissa: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2010/mita-kieli-on>
- Duodecim. 2018. Terveyskirjasto. Puheen ja kielen häiriöt lapsella. Kustannus Oy Duodecim [viitattu 16.12.2018]. Saatavissa: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00413

Erikson, E. & Arnkil, T. 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus [viitattu 5.2.2019]. Saatavissa: http://www.iul-kari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hakamo, M-L. 2011. Puhekuplia. Lapsen puheen ja kielellisen tietoisuuden kehittäminen. Saarijärvi: Saarijärven Offset.

Heikkinen, E., Ukkola, S., Leppänen, H.T. & Kunnari, S. 2016. Kielellinen erityisvaikeus- ei pelkästään kielellisten taitojen ongelma. Puhe ja Kieli. Nro 1/2016 [viitattu 7.1.2019]. Saatavissa: <https://journal.fi/pk/article/view/56010/18507>

Huttunen, M. & Jalanko H. 2018. Puheen ja kielen häiriöt lapsella. Kustannus Oy Duodecim [viitattu 29.12.2018]. Saatavissa: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00413

Iivonen, A. 2009. Tietoisuus puheen ominaisuuksista-puheen tutkimisen merkitys. Teoksessa: Aaltonen, O., Aulanko, R. Iivonen, A., Klippi, A. & Vainio, M. Puhuva ihminen. Puhetieteiden perusteet. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Jussila, H. 2015. "Vaikeeta ja kivaa leikkiä!" – Toiminnalliset harjoitteet lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen tukena. Tampereen Yliopisto. Pro gradu tutkielma [viitattu 18.12.2018]. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/97776/GRADU-1437117450.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Jämsä, K. & Manninen, E. 2000. Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi.

Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuiden päätökset ja lasten kokemukset päivähoitossa. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus. Tallinna: Raamatutrukikoda.

Kaure, M. & Rauhala-Vahervaara S. 2018. Kielenkehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Teoriatietoa ja käytännön vinkkejä [viitattu 1.1.2019]. Saatavissa: <https://peda.net/kaustinen/varhaiskasvatus/erityiskasvatus/puheterapia/ktv2:file/download/1375a9db9f5c029a62d21df8c101b5a334cc4a77/Kielenkehitys1.pdf>

Kavanterä, L. 2018. Viisivuotiaan lapsen kielellisten vaikeuksien yhteys sosioemotionaaliin vaikeuksiin. Turun Yliopisto. Pro gradu tutkielma [viitattu 20.12.2018]. Saatavissa: <http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/145167/Kavanterä%20Laura.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Knuutila, H. 2019. Maahanmuuttajataustaisen lapsen puheen ja kehitys ja sen tukeminen. Tutoris. Helsinki: [viitattu 10.2.2019]. Saatavissa: <http://www.moped.fi/opetus/puheenkehitys.pdf>

Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2005. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Juva: Bookwell Oy.

Korkeamäki, R-L. 2011. Kieli ja vuorovaikutus oppimisympäristössä. Teoksessa Nurmi-laakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) Lapsi ja Kieli. Kielellinen kehittyminen varhaislapsuudessa. Helsinki: Unigrafia Oy – Yliopisto-paino.

Kunnari, S. & Paavola L. 2012. Vuorovaikutus äänteellisen kehityksen perustana. Teoksessa Savinainen-Makkonen, T. & Kunnari, S. (toim.) 2012. Pienten sanat. Lasten äänteellinen kehitys. Juva: Bookwell Oy.

Käypä hoito. 2019. Kielellinen erityisvaikeus (dysfasia, lapset ja nuoret). Suomalainen Lääkäriseura Duodecim [viitattu 7.1.2019]. Saatavissa: <http://www.kaypa-hoito.fi/web/kh/suosituksset/suositus?id=hoi50085>

Laakso, M. 2011. Lasten keskustelutaitojen kehitys. Teoksessa: Loukusa, S. & Paavola, L. 2011. Lapset kieltä käyttämässä. Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Juva: Bookwell Oy.

Launonen, K. 2010. Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi kuntouksen tavoitteena ja keinona. Teoksessa: Korpilahti, P., Aaltonen, O. & Laine, M. 2010. Kieli ja aivot. Helsinki: Art-Print Oy.

Lehtinen, T. 2014. Äidin kaksosilleen suuntaama puhe arkisissa vuorovaikutustilanteissa. Tampereen Yliopisto. Pro gradu tutkielma [viitattu 29.12.2018]. Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95930/GRADU-1404977952.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lerikkanen, M-K. 2006. Lukemaan oppiminen ja opettaminen esi- ja alkuopetuksessa. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Lindgren, P. 2014. Normaali, hidas, poikkeava vai erityinen? - Lapsi kielen kehityksen matkassa. Tampereen yliopisto. Pro gradu tutkielma [viitattu 10.12.2018]. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96115/gradu07202.pdf?sequ>

Loukusa, S., Paavola, L. & Leiwo, M. 2011. Johdatus pragmatiikan peruskäsitteisiin ja lasten pragmatiikan vaikeuksiin. Teoksessa: Loukusa, S. & Paavola, L. 2011. Lapset kieltä käyttämässä. Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Juva: Bookwell Oy.

- Marjamäki, E., Kosonen, S., Törrönen, S. & Hannukkala, M. 2015. Lapsen mieli. Mielen-terveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. Juvenes Print: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Merikoski, H. 2016. Miten tukea lapsen vuorovaikutusta. Nro 3/206 [viitattu 13.12.2018]. Saatavissa: https://issuu.com/strokery/docs/kielipolku_3-2016
- Myyry, L. 2018. Lasten vahvuuksien tunnistaminen varhaiskasvatuksessa. Helsingin Yliopisto. Pro gradu tutkielma [viitattu 19.12.2018]. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/233710/Lotta_Myyry_pg_2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Niemi, M. 2012. Lapsen ominaisuudet, perheen resurssit ja vanhempi-lapsisuhde lapsen kehityksen ennustajana. Pitkittäistutkimus varhaislapsuudesta kouluikään. Tampereen Yliopisto. Väitöskirja [viitattu 20.12.2018]. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66944/978-951-44-8918-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Nurmilaakso, M & Välimäki, A-L. 2011. Lapsi ja Kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Opetushallitus. 2019. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma. Mallilomake ja ohjeistus [viitattu 11.2.2019]. Saatavissa: https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/varhaiskasvatuksen_jarjestaminen/lapsen_vasu
- Paavola, L. 2011. Varhaisen vuorovaikutuksen ja kommunikaatiotaitojen kehitys. Teoksessa: Loukusa, S. & Paavola, L. Lapsen kieltä käyttämässä. Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Juva: Bookwell.
- Pohjakallio, A-K. 2011. Suupoppia. Avainsäätö.
- Rintakorpi, K. & Vihmari-Henttonen, E. 2017. Tää on meidän maailma! Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Ruokonen, I. 2011. Musiikin monet kielet. Teoksessa: Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. Lapsi ja kieli. Helsinki: Unigrafia Oy – Yliopistopaino.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI- henkilöstölle. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Salonsaari, M-E., Haaksilahti, T., Laatikainen, S., Rainio. & Aunola U. 2012. Viiton ja ohjaan. Opetushallitus. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy.

Savinainen-Makkonen, T. & Kunnari, S. 2009. Puheen, kielen ja kommunikoinnin kehitys lapsuudessa. Teoksessa: Aaltonen, O., Aulanko, R., Iivonen, A., Klippi, A. & Vainio, M. 2009.

Puhuva ihminen Puhetieteiden perusteet. Keuruu: Otavan Kirjapaino oy. Savinainen-Makkonen, T. & Kunnari, S. 2012a. Äänteellinen kuntoutus ja sen tarpeellisuus. Teoksessa Savinainen-Makkonen, T. & Kunnari, S. (toim.) 2012. Pienten sanat. Lasten äänteellinen kehitys. Juva: Bookwell Oy.

Savinainen-Makkonen, T. & Kunnari, S. 2012b. Diagnosoinnin haasteita. Puheen, kielen ja kommunikoinnin kehittymisen seuraaminen. Teoksessa Savinainen-Makkonen, T. & Kunnari, S. (toim.) 2012. Pienten sanat. Lasten äänteellinen kehitys. Juva: Bookwell Oy.

Siiskonen, T., Aro T. & Lyytinen, P. 2014. Havainnointi, arviointi ja tutkimuksiin ohjaaminen. Teoksessa: Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu. Kielellisen kehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ström, U. 2014. Kielenkehityksen arviointi ja kielenkehityksen erityisvaikeuden diagnosointi. Kielipolku. Nro 1/2014 [viitattu 29.12.2018]. Saatavissa:

https://issuu.com/strokery/docs/kielipolku_1_14_netiti/3

Särkämö, T. & Tervaniemi, M. 2010. Puhe ja kieli tutkimuskohteena. Teoksessa: Aaltonen, O., Laine, M. & Korpilahti, P. Kieli ja aivot: kommunikaation perusteet, häiriöt ja kuntoutus. Helsinki: Art- Print.

Tahkokallio, L. 2014. Lastentarhanopettajan ammatillinen kehittyminen havainnointiin perustuvan reflektion avulla. Helsinki: Helsingin yliopisto. Väitöskirja [viitattu 14.12.2018]. Saatavissa:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/42873/lastenta.pdf?sequence=1>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2018. Leikki-ikäisten neurologinen kehitys. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos [viitattu 12.12.2018]. Saatavissa:

<https://thl.fi/fi/web/lastenneurolakasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/menetelmat/neurologis-kognitiivinen-kehitys/lene>

Tuominen, T., Järvi, K., Lehtonen, Mikko H., Valtanen J. & Martinsuo, M. 2015. Palvelujen tuotteistamisen käsikirja. Osallistavia menetelmiä palvelujen kehittämiseen. Aalto-yliopiston julkaisusarja. Tiede + Teknologia. Helsinki: Unigrafia Oy [viitattu 7.12.2018].

Saatavissa:

<https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/16523/isbn9789526062181.pdf>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012 [viitattu 13.12.2018]. Saatavissa:

https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Vainio, M. 2009. Prosodia: Painotus, rytmi ja melodia. Teoksessa: Aaltonen, O., Aulanko, R. Puhetieteiden perusteet. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Varhaiskasvatuslaki 2018/540. Annettu Helsingissä 13.7.2018

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 2018. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy [viitattu 29.12.2018]. Saatavissa: https://www.oph.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf

Vašíková, J. & Žáková, I. 2017. Speech Therapy Prevention in Kindergarten. Acta Educationis Generalis. Nro 2/2017 [viitattu 13.12.2018]. Saatavissa: <https://con-tent.sciendo.com/view/journals/atd/7/2/article-p69.xml>

Viholainen, H. 2006. Suvussa esiintyvän lukemisvaikeusriskin yhteys motoriseen ja kielelliseen kehitykseen. Jyväskylän Yliopisto. Pro gradu tutkielma [viitattu 12.12.2018]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/13395/9513925625.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Viholainen, H. & Ahonen, T. 2014. Motoriikka. Teoksessa: Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu. Kielellisen kehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilinän talot. 2018a. Toiminnan juuret. Päiväkoti Vilinä Oy [viitattu 3.12.2018]. Saatavissa: <http://vilina.fi/toiminnan-juuret/>

Vilinän talot. 2018b. Aarrekirja. Päiväkoti Vilinä Oy [viitattu 3.12.2018]. Saatavissa: <http://vilina.-fi/wp-content/uploads/2018/10/AARRE-2018.pdf>

Wallace, I., Berkman, N., Watson, L., Coyne-Beasley, T., Wood, C., Cullen, K. & Lohr, K. 2015. Screening for Speech and Language Delay in Children 5 Years Old and Younger: A Systematic Review. Pediatrics. 136/2 [viitattu 18.12.2018]. Saatavissa: <http://pediatrics.aappublications.org/content/136/2/e448.short>

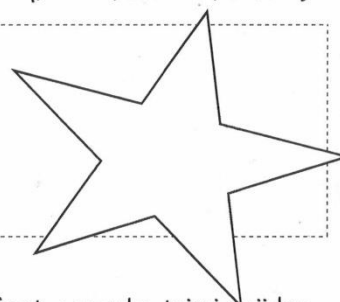
LIITTEET

Liite 1. Lapsen puheen ja kielen kehityksen seurantaava

PUHEEN PULPUTUS JA KIELEN KIEPUTUS 0-3 VUOTIAILLA

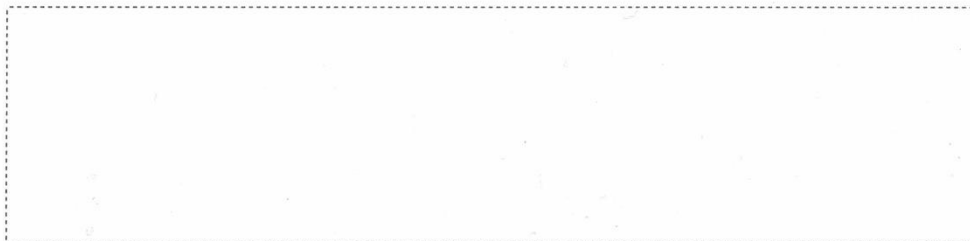
	HARJOITTELEN	SUJUU	OSAAN HYVIN
R-ÄÄNNE	★	★	★
S-ÄÄNNE	★	★	★
D-ÄÄNNE	★	★	★
K-ÄÄNNE	★	★	★
L-ÄÄNNE	★	★	★

Vuorovaikutustaidot: (Miten kommunikoin muiden kanssa, Tulenko ymmärretyksi? Miten ilmaisen itseäni? Jokeltelu, Ääntely, Eleet, Ilmeet, Puhe?)

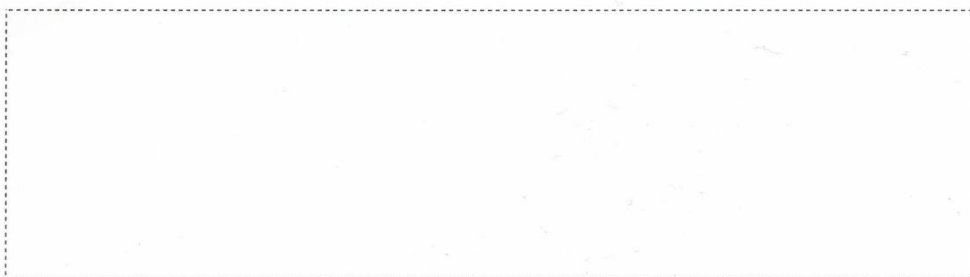

Kielen ymmärtämisen taidot: (Miten ymmärrän ohjeet, osaanko toimia niiden mukaan? Kysymykseen vastaaminen, ymmärränkö yksinkertaiset kysymykset? Käsitteet: värit, aika, sijainti, Luetun tarinan ymmärtäminen)

Puheen tuottamisen taidot: (Puheen selkeys, vaivattomuus/haastavuus?
Puhunko jo lausein?)

Kielen käyttötaidot: (Miten/mitä kerron kuvasta? Eläytyminen, Huumori,
Tarinoiden juoni?)

Kielellinen muisti ja sanavarasto: (Sanavaraston laajuus, Miten/mitä
muistan luetusta kertomuksesta?)

Sipinen

Ajankohtaiset kielitaitoni pvm.

Sakun kanssa
riimitellään,
sanoilla
leikitellään.

Minun OMA äidinkieleni on:

Piirrä tähän oman maan lippu:

Vanhempien ajatuksia lapsen
kielillisistä taidoista:

Onko suvussa esiintynyt
haasteita puheen
oppimisessa?

Harjoittelen Sujuu Osaan

	Harjoittelen	Sujuu	Osaan
Imee			
Puhalttaa			
Irvistää			
Kielen liikkeet			
Kuuntelun taidot			

Meillä luetaan kotona?

Lempisatuni on?

Lapsen puheen- ja kielenkehityksen
supervoimia tukevat keinot arjessa
(kuvakortit, tukiviittomat yms., puheterapia)

Liite 2. Esimerkki suun motorisista harjoituksista

Kielijumppa

Maalataan suusta katto

omalla lempivärillä.

Kieli liikkuu siis eteen - taakse suulakea pitkin.

Tämä temppu saattaa kutittaa hiukan!

Muista pitää leuka paikallaan!

Kellon viisarit kiertävät kellotaulun ympäri.

Kieli siis nuolee huulet märäksi.

Muista mennä koko ympyrä!

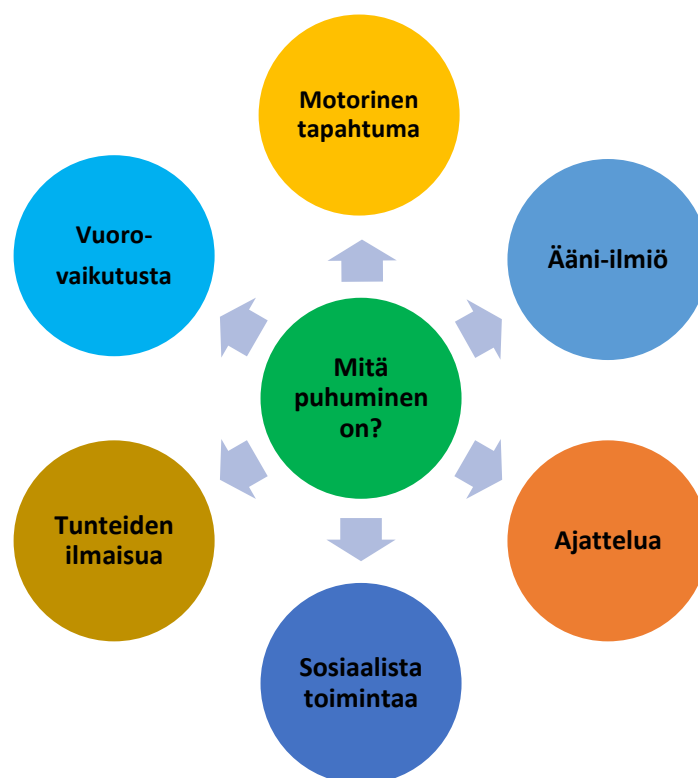
Onnistutko vaihtamaan myös kielen suuntaa?

Liite 3. Sakun teoriatieto lapsen puheen pulputuksesta Sakun Sana-Ralli kansioon

Sakun teoriaa lapsen puheen pulputuksen kehityksestä

Lapsille kieli on sekä oppimisen kohde, että väline. Kielen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita. Kieli on myös tärkeässä roolissa lapsen vuorovaikutuksessa muiden kanssa, itsensä ilmaisussa, sekä väline tiedonhankintaan. Varhaiskasvatuksen monipuolinen kieliympäristö tukee lasten kielellistä kehitystä, tärkeässä asemassa on myös yhteistyö vanhempien kanssa. Varhaiskasvattajien tulee tiedostaa, että samanikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. Kielellinen identiteetti pääsee kehittymään, kun lasta ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 2018, 40.)

Pohjimmiltaan puhumisen oppiminen on sen oppimista, miten toisten ihmisten kanssa ollaan vuorovaikutuksessa. Lähtökohtana kielen oppimiseen tulisi olla ihminen ajattelevana, tahtovana ja tuntevana yksilönä, vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Lapsen varhaiset kokemukset vuorovaikutustilanteista vaikuttavat hänen myöhempiin sosiaalisten taitojen ja sosiaalis-emotionaalisen toiminnan kehittymiseen. (Hakamo 2013, 12.)

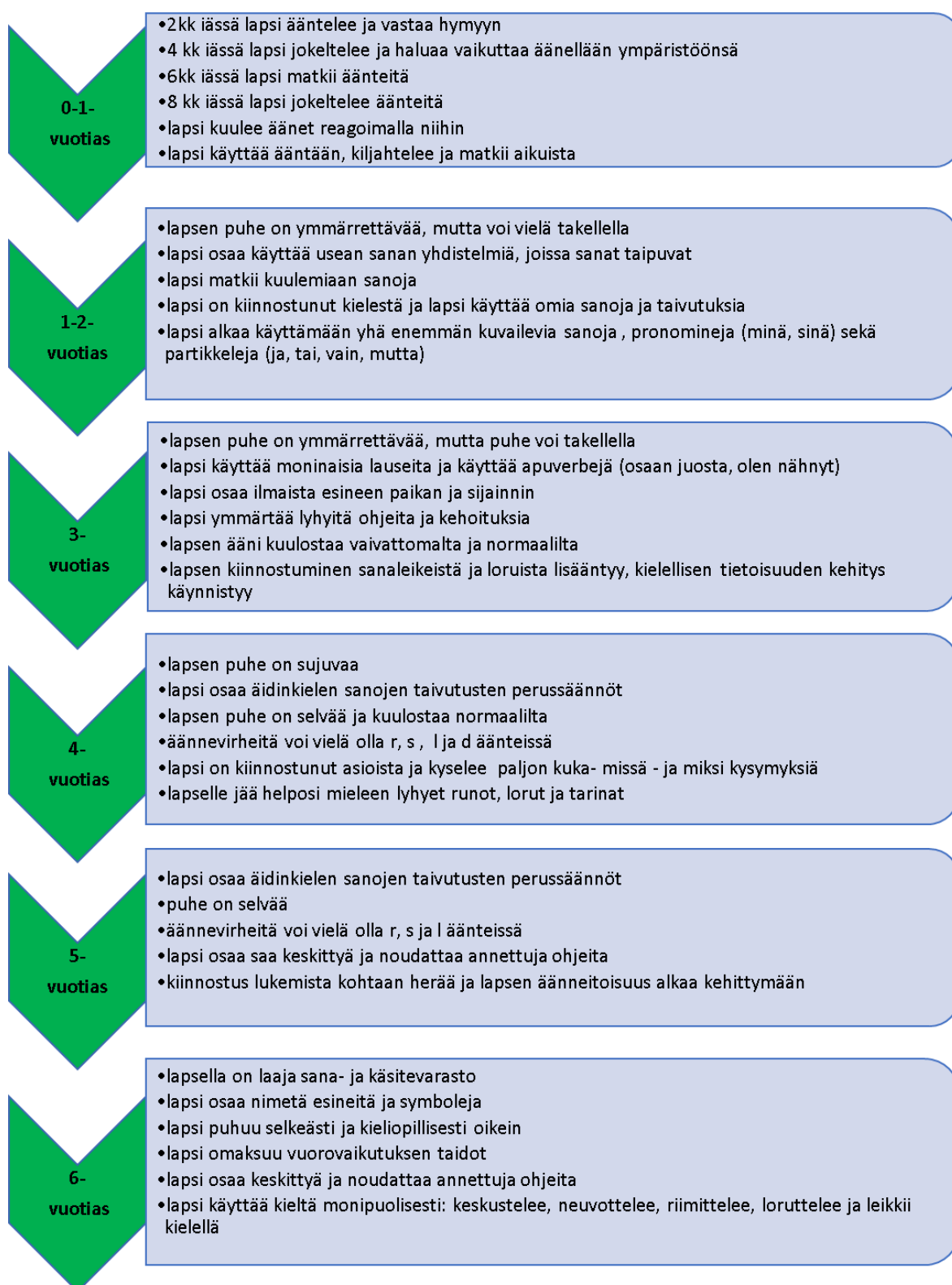
Varhaiskasvattajat ovat keskeisessä roolissa, kun lapsia rohkaistaan puhumaan ja kehittämään vuorovaikutustaitojaan ja kielellisiä valmiuksia. Tavoitteena on innostaa lapsia ottamaan kantaa asioihin, osallistumaan innokkaasti ja vahvistamaan omaa identiteettiä. (Hakamo 2013, 7.) Kielen sosiaalinen ja psykologinen merkitys on kiistaton. Oppiminen ja kulttuuriin kasvaminen pohjautuvat kieleen ja vuorovaikutukseen. (Hakamo 2013, 11.)

Vahvaa äidinkielen pohjaa ja sanavarastoa on mahdollista rakentaa jo varhain kielileikkien avulla. Näiden leikkien tulisi olla osa jokaisen lapsen arkea viimeistään leikki-ikäisenä, sillä se ehkäisisi lukemisen ja kirjoittamisen oppimisvaikeuksia. (Hakamo 2013, 8.) Sanojen ja äänteiden ääneen puhuminen tukee äänteiden erottelutaitoa. Lapsen oppiessa tunnistamaan, miten s suhisee suussa tai k paukahtaa kurkussa, hänellä on mahdollisuus oppia itse kokeilemalla erottamaan äänteet toisistaan. Samanaikaisesti lapsi oppii tutkimaan ja tarkkailemaan kieltä, hänen kielellinen tietoisuutensa herää. (Hakamo 2013, 9.)

Puheen ja kielen kehitys

Lapsen kielen kehitys alkaa kuulohavaintojen kautta jo kohdussa. Lapsen vuorovaikutus- ja kommunikaation kehitys jatkuvat lapsen syntymän jälkeen. Vauva pyrkii luonnollisesti osallistumaan vuorovaikutukseen ja luomaan pohjaa myöhemmässä vaiheessa ilmaantuville taidoille ja puhutun kielen omaksumiselle. Lapsen esikielellinen vaihe loppuu noin kahden vuoden iässä, jolloin lapsi alkaa käyttämään kieltä pääasiallisena kommunikaation muotona. Oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksen kautta, jossa lapsi voi tarkastella ympäristön reaktioita omaan toimintaansa. (Paavola 2011, 43 - 45; Kunnari & Paavola 2012, 57.)

Lapsen kielen kehitys etenee äänteiden oppimisesta varhaiseen sanastoon ja vähitellen lauserakenteiden muodostumiseen. Lapsi oppii lauserakenteet ja sanojen taivutukset. Kielenkehityksen kautta lapsi oppii narratiivisia eli tarinan kerronnallisia taitoja. (Kaure & Rauhala-Vahervaara 2018, 4.) Niemen (2012, 23) mukaan kielen oppiminen on lapsen aivotoiminnan kehittymisen, sekä lapsen ja hänen ympäristönsä vuorovaikutuksen tulosta.

1-vuotias

Lapsi alkaa kiinnostumaan sanoista ja osoittelee niitä noin vuoden iässä. Aikuinen vahvistaa kielen kehitystä toistamalla sanoja ja vahvistamalla lapsen havaintoja. Tunteiden sanoittaminen antaa lapselle mallin ja vähitellen lapsi oppii tunnistamaan omia tunteuksiaan. (Hakamo 2011, 14.) Lapsi ymmärtää enemmän puhetta kuin osaa sitä itse tuottaa. Lapsi noudattaa lyhyitä toimintaohjeita ja kehotuksia. Tuottava puhe kasvaa nopeasti noin 1,5 vuoden iässä ja lapsen sanavarasto kasvaa noin 30 - 50 sanaa päivässä. (Siiskonen, Aro & Lyytinen 2014, 131; Koivunen & Lehtinen 2015, 153 - 154.)

2-vuotias

Kahden vuoden iässä lapsi alkaa yhdistelemään sanoja ja taivuttelee niitä. Lapsen puhe on sidoksissa ympärillä tapahtuviin asioihin. (Hakamo 2011, 14.) Puheen kehitys vaihtelee yksilöllisesti. Kaksi vuotiailla lapsilla voi olla isoja eroja sanojen hallinnassa ja käytössä. Lapsi oppii noin kymmenen sanaa päivässä ja 3000 sanaa vuodessa. Lapsi käyttää puheessaan substantiiveja ja verbejä. Sanojen taivutus on vielä puutteellista. (Koivunen & Lehtinen 2015, 155.) Vähitellen puheeseen ilmaantuu kuvailevia sanoja ja lauseet pitenevät. Osa kaksivuotiasta ei vielä puhu, mutta he voivat saada ikätoverinsa kiinni muutamassa kuukaudessa. (Hakamo 2011, 14.)

3-vuotias

Kolmevuotiaana lapsen puhe on ymmärrettävää ja lapsi hallitsee vokaalien lausumisen. Lasta kiinnostavat lorut ja sanaleikit. Tarinat, joissa on toistoa, ovat lapselle mieluisia. Lapsen muisti kehittyy ja lapsi muistaa tapahtuneita asioita. Lapsi osaa kuvailla ja taivuttaa sanoja, mutta äänteiden ääntäminen voi olla vielä puutteellista. (Hakamo 2011, 14 - 15; Koivunen & Lehtinen 2015, 155.)

4-vuotias

Neljävuotiaana lapsi on kiinnostunut ympäristöstään ja kyselee paljon. Lapsi osaa keskustella ja kertoa tarinoita. Hän osaa ilmaista sanallisesti omia tunteitaan ja ajatuksiaan. Tätä kehitystä voidaan tukea lukemalla satuja ja kertomuksia lapselle. (Hakamo 2011, 15.) Lapsi osaa vokaalit, mutta konsonanttien hallinta voi olla vielä puutteellista. Lapsen puheessa on käskyjä, kieltoja ja kysymyslauseita ja lapsi käyttää puheessaan eri aikamuotoja. Lapsi käyttää oikein lauseiden pääjäseniä

substantiivina, predikaattina ja objektina. Lapsi ymmärtää toisten ihmisten puhetta ja kertoo omista havainnoistaan ja oppii lisää yksittäisten sanojen merkitystä. (Siiskonen ym. 2014, 120.)

5-6 vuotias

Esikouluikässä lapsi kiinnostuu kirjaimista ja tietoisuus äänneistä kasvaa. Keskittymiskyky tarinoiden kuuntelemiseen on hyvä ja hän kuuntelee niitä mielellään. Lapsi alkaa tunnistamaan kirjaimia ja numeroita ja osaa erotella sanoista kirjaimia ja tavuja. Puhe on selkeää, mutta r -, s -, ja l - ääntämisvirheet ovat vielä yleisiä. (Hakamo 2011, 15 & 27.) Lapsi vertailee ja luokittelee asioita, mutta abstraktien kielikuvien hallinta on vielä puutteellista. Lapsi käyttää sanoja takana, edessä ja nopeasti. (Koivunen & Lehtinen 2015, 156.)

Lapsi oppii puhumista äänneitä kuuntelemalla, katselemalla ja matkimalla. Matkimisen kautta lapsi oppii tuntemaan omat puheliikkeet. Puheen ja kielen oppiminen on osa lapsen kokonaiskehitystä, eli motorista, sensorista ja kognitiivista kehitystä. Äänneiden tuottaminen ja äänneellinen kehitys tapahtuvat yhdessä. Tähän fonologiseen kehitykseen kuuluvat vokaalien ja konsonanttien oppiminen, sekä äänneoppiin liittyvien yksiköiden ja sääntöjen omaksuminen. Lapsen puhetaidot voidaan suhteuttaa lapsen ikään ja arvioida näin hänen kehitystään. (Hakamo 2011, 23 & 26.) Varhaiskasvattajien tulee olla tietoisia eri-ikäisten lasten kielen- ja puheenkehityksen viivästymisenvaiheista ja siitä, mitkä havainnot lapsesta antavat viitteitä kielen ja puheen kehityksen haasteista. Huolen herätessä (kaavio 1.) oikea aikainen tuki ja yhteistyö vanhempien kanssa tukevat lapsen kehitystä.

Kielellisen tietoisuuden tasot

Kielen kehittyminen liittyy kiinteästi lapsen kaikkeen kehitykseen: älykkyyteen, ajatteluun, muistiin, havaitsemiseen ja puheen kehittymiseen. Kielellinen tietoisuus jaetaan fonologiseen, morfologiseen, syntaktiseen ja semanttis-pragmaattiseen tietoisuuteen. Lapsen kielellisellä tietoisuudella on merkitystä lukemiseen oppimiselle. (Nurmilaakso 2011, 32.)

Fonologisessa tietoisuudessa lapsi tiedostaa äänneet. Lapselle kehittyy ääntämisen ja kirjainten välinen yhteys. Ääntämällä kirjaimia muodostuu tavuja ja tavuista sanoja. Kieltä voidaan harjoitella leikkien, satujen ja tarinoiden kautta, jolloin oppiminen on lapselle mielekästä ja innostavaa. (Nurmilaakso 2011, 34.)

Morfologisessa tietoisuudessa lapsi oppii kielen sanaston ja ymmärtää sanojen muodot. Lapsen tarve tulla ymmärretyksi on voimakas ja lapsi on kiinnostunut kielestä. Morfologinen tietoisuus vaikuttaa luetun ymmärtämiseen. (Nurmi 2011, 34.)

Syntaktisessa tietoisuudessa lapsi oppii kielen sanajärjestyksen ja kielioppijärjestelmän. Syntaktinen tietoisuus lisääntyy lapsen kehityksen mukana. Puheen melodian ja äännepainotuksen merkitys puhutussa kielessä vahvistuu viisi-kuusi vuotiaalla lapsella. (Nurmi 2011, 35.)

Semanttis-pragmaattinen tietoisuudessa lapsi ymmärtää sanojen sisällön ja merkityksen. Lapsi tietää kuinka kieltä käytetään. Vuorovaikutus toisten kanssa ei tuota ymmärtämisen vaikeuksia. (Nurmi 2011, 35.)

Suun alueen kehittyminen

Suun alueen kehittyminen on ihmislapselle tärkeää. Syöminen ja puhuminen ovat elintärkeitä ja toisaalta hyvin rutiininomaisia toimintoja. Lapsen tulee oppia kuitenkin monia asioita, jotta syöminen ja puhuminen onnistuvat vaivatta ja voivat tuottaa iloa. Puheilmaston taustalla on monia oraalimotorisia (eli suun alueen lihasliikkeisiin perustuvia) taitoja kuten: hengitys, imeminen, nieleminen, ilmeiden tuottaminen ja ääntelyn kehitys. Ensimmäisten elinvuosien aikana tapahtuu huimaa kehitystä suun alueella ja suun liikkeiden hallinnassa, ennen kuin lapsen oraalimotoriset taidot vakiintuvat. (Sanojen maailma 2014.)

Lapsen havainnointi

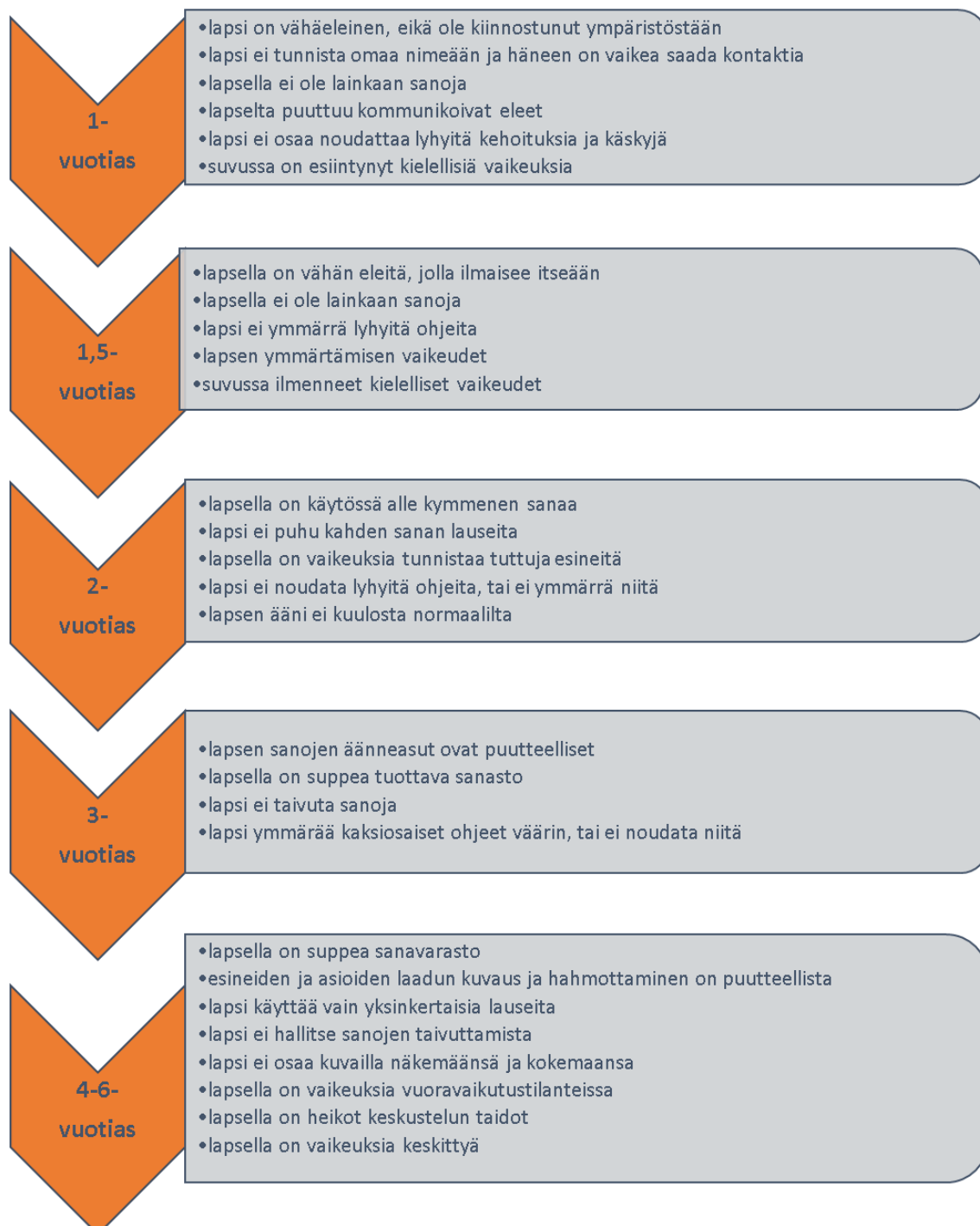
Lapsen ja ryhmän havainnointi ovat kasvattajan perustehtävä päiväkodissa. Havainnointiin tarkoituksena on saada tietoa lapsen kasvusta ja kehityksestä mahdollisimman objektiivisesti. Havainnointi toteutetaan lapsen edun ja tarpeen mukaisesti. Koska lapsen kehitys on nopeaa, lasta tulee havainnoida säännöllisesti. Havainnointien kirjaaminen ylös varmistaa lapsen tarpeisiin vastaamisen ja tarpeiden huomioimisen toiminnan suunnittelussa. (Koivunen & Lehtinen 2015, 17 - 18.) Myös Vašiková & Žáková (2017, 77) toteavat, lastentarhanopettajien olevan yleensä ensimmäisiä, jotka havaitsevat mahdolliset puutteet lapsen kielen kehityksessä. Ajoissa tehdyt havainnot ovat tärkeitä, kun mietitään mahdollisia tukia lapselle. Lastentarhanopettajan tärkeä tehtävä on myös informoida lapsen vanhempia ja kertoa heille, millä tavalla tulisi edetä, jotta lapsi saa kaiken mahdollisen avun.

Päiväkodissa tapahtuva lasten toiminnan ja ajattelun havainnointi ja dokumentointi antavat arvon lasten omille mielipiteille ja tekevät lasten ajatuksista merkityksellisiä. Lasten osallisuus oman lapsuutensa rakentamiseen mahdollistuu. (Rintakorpi &

Vihmari-Henttonen 2017, 12.) Kalliala (2012, 201) toteaa, että lasten systemaattinen havainnointi tekee jokaisesta lapsesta näkyvän. Aikuiset kiinnittävät usein huomiota kielellisesti taitaviin, aktiivisiin lapsiin. Huomiotta saattavat jäädä hiljaiset, epäselvästi puhuvat lapset, joilla on haasteita ilmaista itseään. Havainnointi on keino suunnata huomiota tarkoituksenmukaisesti.

Kehityksen ja oppimisen vaikeudet ovat usein pitkäkestoisia. Kielenkehityksen ongelmat laajenevat herkästi tunne-elämän alueelle, varsinkin jos tuen tarvetta ei tunnisteta. Varhainen tuki vaikuttaa myönteisesti lapsen kehitykseen ja ennaltaehkäisee vaikeuksien syntymistä. Päiväkodin tekemillä havainnoilla on merkitystä lapsen kasvulle - ja kehitykselle. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Huoli herää kaavio

Hoitopolku huolen herätessä

Pedagoginen dokumentointi

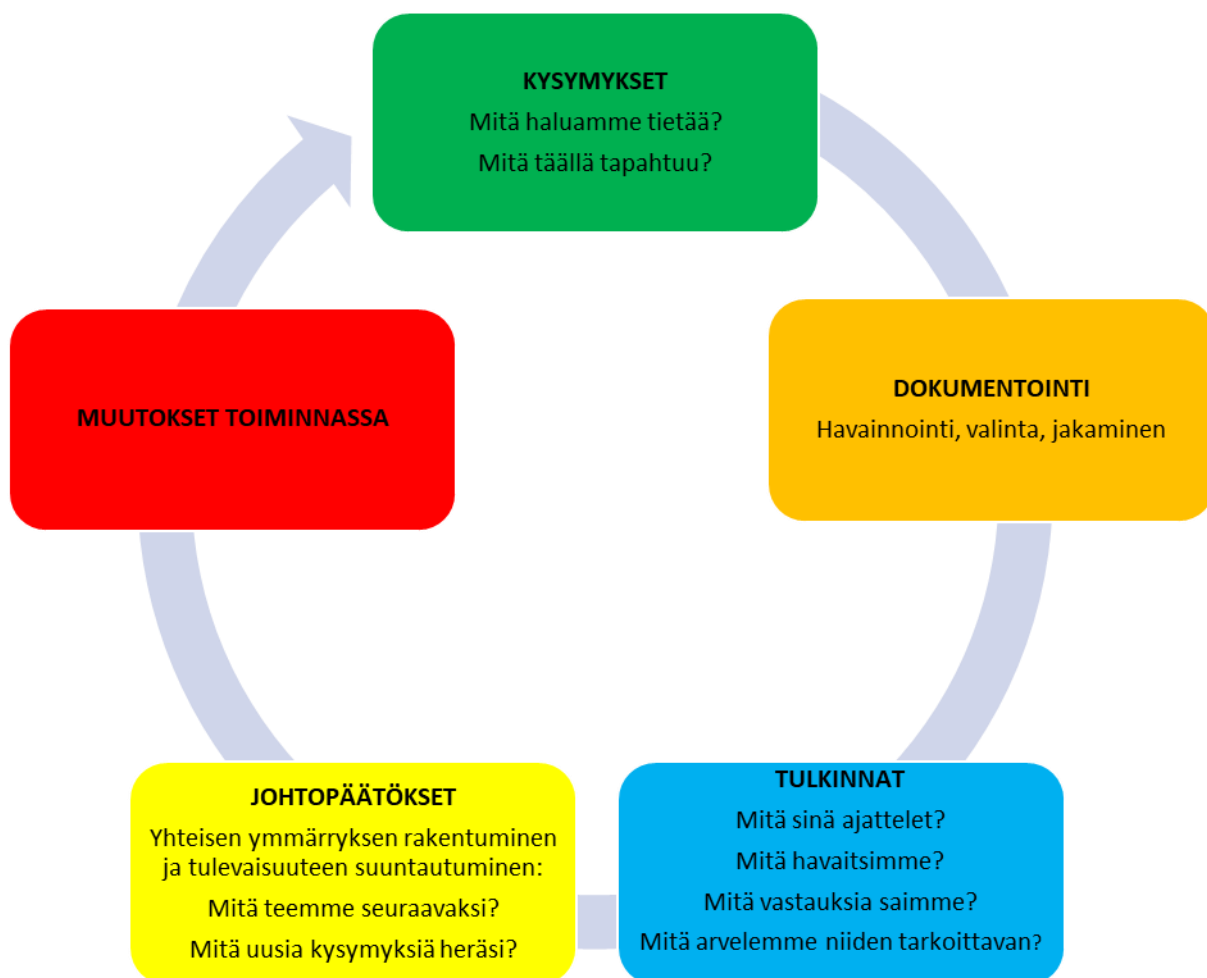
Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, menetelmien ja sisältöjen muokkaamisessa jatkuvasti lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lasten kehityksen ja oppimisen tuen tarpeiden arvioinnissa. (Varhaiskasvatussuunnitelma 2018 2018b, 37.)

Pedagoginen dokumentointi pitää sisällään varhaiskasvatustoiminnan suuntaamista ja muokkaamista dokumenteista saadun tiedon ja uuden ymmärryksen avulla (Kalliala 2012, 202; Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 10). Pedagogisen dokumentoinnin prosessin tarkoitus on tuottaa kertomuksia, narratiiveja, lapsen elämästä ja varhaiskasvatuksesta. Dokumentointi on pedagogista vasta, kun toimintaa suunnitellaan ja kehitetään yhdessä lasten ja vanhempien kanssa. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 10 & 21.)

Pedagogisen dokumentoinnin avulla etsitään tietoa siitä, mitä lapsi jo osaa ja tietää, sillä uuden oppiminen rakentuu aina jo olemassa olevalle osaamiselle. Dokumentoinnin kautta on mahdollista saada tietoa siitä, mitä lapsi haluaa oppia ja miten tätä intoa on mahdollista hyödyntää pedagogisesti. Kun kasvattajat tarkastelevat lapsesta kirjattuja dokumentteja ja keskustelevat niistä vanhempien kanssa, saavat he tietoa siitä, missä kohtaa kehitystä ja oppimista lapsi on menossa. Tämän tiedon kautta lapsen on mahdollista saada tukea juuri oikeaan aikaan, oikealla tavalla. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 11.)

Pedagoginen dokumentointi on työväline, jonka avulla on tarkoitus tuottaa reflektiivistä, vuorovaikutteista ja demokraattista pedagogiikkaa. Se on kasvattajan työväline, jonka avulla voi tarkastella myös omaa työtä. Dokumentoinnin kautta mahdollistuu puutteiden ja tärkeiden tarttumakohtien havaitseminen. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 14 & 16.)

Pedagogisen dokumentoinnin prosessi

LÄHTEET

- Hakamo, M-L. 2011. Puhekuplia. Lapsen puheen ja kielellisen tietoisuuden kehittäminen. Saarijärvi: Saarijärven Offset.
- Huttunen, M. & Jalanko H. 2018. Puheen ja kielen häiriöt lapsella. Lääkärikirja Duodecim [viitattu 29.12.2018]. Saatavissa: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00413
- Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus. Tallinna: Raamatutrukikoda.
- Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus. Tallinna: Raamatutrukikoda.
- Kaure, M. & Rauhala-Vahervaara S. 2018. Kielenkehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Teoriatietoa ja käytännön vinkkejä [viitattu 1.1.2019]. Saatavissa: <https://peda.net/kaustinen/varhaiskasvatus/erityiskasvatus/puheterapia/ktv2:file/download/1375a9db9f5c029a62d21df8c101b5a334cc4a77/Kielenkehitys1.pdf>
- Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2005. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Juva: Bookwell Oy
- Kunnari, S. & Paavola L. 2012. Vuorovaikutus äänteellisen kehityksen perustana. Teoksessa Savinainen-Makkonen, T. & Kunnari, S.(toim.). 2012. Pienten sanat. Lasten äänteellinen kehitys. Juva: Bookwell Oy.
- Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus -kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Niemi, M. 2012. Lapsen ominaisuudet, perheen resurssit ja vanhempi-lapsisuhte lapsen kehityksen ennustajana. Pitkittäistutkimus varhaislapsuudesta kouluikään. Akateeminen väitöskirja. Tampereen Yliopisto. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print [viitattu 20.12.2018]. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66944/978-951-44-8918-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Nurmilaakso, M. 2011. Pienen lapsen kielellinen tietoisuus osana kielen kehitystä. Lapsi ja kieli. Teoksessa: Nurmilaakso M. & Välimäki, A-L. (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Unigrafia Oy.
- Paavola, L. 2011. Varhaisen vuorovaikutuksen ja kommunikaatiotaitojen kehitys. Teoksessa: Loukusa, S. & Paavola, L. Lapsen kieltä käyttämässä. Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Juva: Bookwell.

Rintakorpi, K. & Vihmari-Henttonen, E. 2017. Tää on meidän maailma! Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Rintakorpi, K. & Vihmari-Henttonen, E. 2017. Tää on meidän maailma! Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Sanojen maailma 2014. Sukellus monimuotoiseen kommunikaatioon. Blogi [viitattu 14.1.2019]. Saatavissa: <http://sanamaailma.blogspot.com/2014/04/taustalla-taitava-suu.html>

Savinainen-Makkonen, T & Kunnari, S. 2012. Äännevirheet ja niiden kuntoutus. Äännevirheet. Teoksessa Savinainen-Makkonen, T & Kunnari, S.(toim.). 2012. Pienten sanat. Lasten äänteellinen kehitys. Juva: Bookwell Oy.

Siiskonen, T., Aro T. & Lyytinen, P. 2014. Havainnointi, arviointi ja tutkimuksiin ohjaaminen. Teoksessa: Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu. Kielellisen kehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ström, U. 2014. Kielenkehityksen arviointi ja kielenkehityksen erityisvaikeuden diagnoosi. Kielipolku 1/2014 [viitattu 29.12.2018]. Saatavissa: https://issuu.com/strokery/docs/kielipolku_1_14_nettti/3

Terveuden ja hyvinvoinninlaitos 2018. Leikki-ikäisten neurologinen kehitys [viitattu 12.12.2018]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastenneurolakasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/menetelmat/neurologis-kognitiivinen-kehitys/lene>

Varhaiskasvatussuunnitelma 2018 2018a. Kielten rikas maailma. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy [viitattu 4.12.2018]. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Varhaiskasvatussuunnitelma 2018 2018b. Pedagoginen dokumentointi. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy [viitattu 4.12.2018]. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Vašíková, J & Žáková, I. 2017. Speech Therapy Prevention in Kindergarten. Acta Educationis Generalis [viitattu 13.12.2018]. Saatavissa: <https://content.sciendo.com/view/journals/atd/7/2/article-p69.xml>